

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG
KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK
FOLYÓIRATA

EGYÜTT 2026/4

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben.

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábán László* (szépirodalom)

Szerkesztők:

Marcásák Gergely (olvasószerkesztő)

Csordás László (kritika)

Zubánics László (tanulmány)

Dupka György (kultúra)

Fábán Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967),

Nagy Zoltán Mihály alapító-főszerkesztő (2002–2008)

Tanácsadók:

Botlik József, Finta Éva, Füzesi Magda

Nemzeti
Kulturális
Alap

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap, a Nemzeti Kulturális Alap, valamint a Magyar Művészeti Akadémia és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával.

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa–Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: knmintezet@gmail.com, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-humán tudományok-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak az OSZK EPA archívumában: <http://epa.oszk.hu/00500/00595> és a KMMI honlapján: kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda, 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Posztolaki tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737
e-mail: dupkagyorgy@gmail.com

Közreműködők: *Fuchs Andrea, Szemere Judit, Fábán Katalin*

Készült a RIK-U Kft.-ben

Lapengedély száma: 3T №682/274P

A folyóiraton nyereség nem képződik.

TARTALOM

RATKÓ JÓZSEF: Halott halottaim (vers).....	4
FINTA ÉVA: Kiürülnek (vers).....	9
ZÁN FÁBÍÁN BALÁZS: A vándor; A parton; Az álom (kisprózák).....	11
KOPRIVA NIKOLETT: Novemberi levelek (versek)	16
NÉMETH PÉTER: Szent Mihály harsonája; Egy háború szívhangjai (versek)	18
SZ. KÁRPÁTHY KATA: riadó; Karácsonykor; egyre többször álmodom a békéről (versek).....	20
PÁLFY JULIANNA: Úton; Házak (kisprózák).....	23
CSONTOS MÁRTA: 21. századi utópia; Munkácsy Mihály megsajnálja a rőzsehordó asszonyt (versek).....	27
MARCSÁK GERGELY: Kigyógyulni a háborúból (recenzió)	29
MÁDI GABRIELLA: Partok között, romló világban (recenzió)	32
KOVÁCS SÁNDOR: Az Árpád-vonal (honismereti tanulmány)	39
DUPKA GYÖRGY: Szombor. A kárpátaljai magyarság második Golgotája, 1944–1948 (történelmi szociográfia)	56
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek.....	68

90 éve született Ratkó József, a 20. századi magyar költészet egyik legmar-
kánsabb alakja. Augusztus 9-én Nagykállóban felavatták a költő mellszobrát,
Borbás Márton alkotását. Ez alkalomból közölt alábbi verse a törvényesített
magzatgyilkosság nagy nemzeti drámáját állítja színre. Figyeljünk hát oda,
és gondolkodjunk el a látottakon, milyen mélyen csak lehet...

RATKÓ JÓZSEF

HALOTT HALOTTAIM

*ki hiányzik közülünk ki hiányzik
ki hiányzik közülünk ki hiányzik
ki hiányzik a jövő fehér falai közül
ki hiányzik a favágók a mesteremberek közül
a költők közül a parasztok közül
a szülők közül ki hiányzik
ki hiányzik közülünk ki hiányzik
Budai Nagy Antal mellől ki hiányzik
ki hiányzik Dózsa György seregéből
Bethlen úr mellől ki hiányzik
ki hiányzik Rákóczi talpasai közül
ki hiányzik közülünk ki hiányzik
ki hiányzik a felnegyeltek közül
a karóba húzottak közül
a kerékbe töröttek közül ki hiányzik
ki hiányzik a jövő fehér falai közül
az akasztottak közül ki hiányzik
a regimentből ki hiányzik
ki hiányzik az őszirózsás
koszos cselédek közül
ki hiányzik a jövő fehér falai közül
ki hiányzik közülünk ki hiányzik
ki hiányzik közülünk ki hiányzik?*

Halottaim, halott halottaim.

*Nem szül nekem a fa fiút,
csak madarat, csak madarat.
Kikapart méhek az odúk,
lakatlan kismama-hasak.
Rám ki hasonlít, ki hasonlít,
ki őriz az időben engem?
Elevenszülő szerelem,
segíts, segíts meg engem!*

*Tündöklik ez a tél, szívemet megérinti,
hóhártyás talppal megtapossa,
pompázik, kényeskedve sétál.
Páváskodó, halálos évszak,
bögyében a holtak kihűlnek.
Az ég derengő inkubátor,
feltöltve füsttel, stronciummal.
Hol vagytok, édeseim, népem,
korahalottaim, zabi-halottaim,
holtak között lelencek, anyátlanok,
kitagadottak az időből,
hol vagytok, édeseim?
Miasszonyunk, miasszonyunk
fekszik a műtőasztalon,
most hoz halálra titeket,
nem kínlódik, öle alatt vödör;
és ott, a még anyaölmeleg
vérkocsonyában, a kocsonyás
vérmocsárban, süppedő
vérlápban, véringoványban
kicsi virág, kicsi virág,
úsztatja két pici karját,
állát föl, föl, föltartja,
fuldoklik, kiáltozik:
anyám, édesanyám
fogadj vissza engem
hatalmas öledbe
nem csináltam semmit*

*nem csináltam semmit
első fürdővizem
a te véred vala
az lett utolsó is
az lett utolsó is
s elhallgat. Meghalt? Meg sem született.
S nem halhat meg, aki nem élt még,
s nem élhet, aki meg sem született.
Mert a halál a születőké;
mert az élet a születőké.*

*Tömegsír ez a vödör? ez a szerelem-illatú
és fém-illatú és vérrel illatozó?
Nemzet-sír? Vörösmarty látomása?*

*Kerülnek innen tűzre, szemétre,
fejükön vérből korona,
égnek a kicsi-Dózsák
sercegeve-sisteregeve.
Ki esz föl titeket,
hitetek kibe épül,
húsotok kit nevel
szerelemre, forradalomra?
Mi készül itt, milyen irtóztató
rend, hogy ennyi az áldozat?
Milyen forradalom veretett itt le?
Mennyi Werbőczy s Zápolya
kell ennyi halálhoz?*

*Köttetett béke a halállal,
nagy-szégyenű, iszonyú.
S amit nem végzett el a fegyver,
deres, hüvelykszorító, kaszatömlőc,
karó, tüzes trón, akasztófa, kerék,
elvégezik most a szikék,
nikkelkanalak, csipeszek,
elvérezik ez a nép.*

*Kerülnek innen tűzre, szemétre,
egymillió, kétmillió,
kezükön vérből kesztyű,
mellükön vérből vért,
fejükön vérből korona.
Griffen, szarvasbogáron
indulnának haza.*

*Az ég derengő inkubátor,
feltöltve füsttel, stronciummal.
Műszerfény: meteor villan.
Félnek az én édeseim ezen a dombon.
Nem jár itt farkas, hogy örökbe
fogadná párosával őket.
Tántorgó tenyerű öregek
szedegélnek nagymama-arccal.
Melyiket a millió közül?*

*Itt vagytok-e mind, a jövőből
örökre hiányzók, halott halottaim,
akiknek nem jut élet,
akiknek nem jut halál?
Itt vagy-e kicsi énekesem, drágám?
mintha én ettelek volna meg,
torkomból fölénekelsz:
hóhér-anyácskám, gyönyörűm,
gyönyörtől zengő hegedűm,
játsszunk: ki szeret engem?
s énekel az a másik is, szépet lát, hómosta
födetlen leánytestet, száját fölszakítja az ének:*

akarsz-e szeretni velem?

*Bemutatlak a holtaknak;
apám-anyám mit szól hozzád,
mit mondanak a csípődre,
derekadra – jó-e szülni? –*

*Jaj, édeském, jaj, vérecském,
csípőm ki se kerekedett,
fülem ki se türemkedett,
szülőrészem meg se nyílt még,
ujjaimat hártva fogja –
hogyan tudnálak én szeretni?*

*Azt mondja erre a fiú, kiénekelve a rothadó, meleg
rongyok, cserepek, trachomás üvegdarabok, szalmaszálak,
málló félcipők, csontok, kenyérhajak közül, fölénekelve a
romlás púpjából, ahova lökték:*

*jaj, édeském, jaj, vérecském,
ujjaidat fölnevelem,
csípődet kigömbölyítem,
gyöngyvé rakom fogaidat,
szülőrészed meghasítom,
kerülhetsz a hátam mögé,
szeress engem!*

*S így alapítatik horda, nagycsalád, nemzetség, törzs, új nép,
ebből a szerelemből, s vándorol jövőt foglalni,
házát foglalni, élők és halottak közül örökre kitaszítva.
Tőlük izeg, vonaglik, lökdösődik, kúszik odább ez a domb.
Mert nem ketten vannak és nem százan vannak. Kétmillió szerelem,
kétmillió korahalottam, fele a földé és fele a tűzé,
nézd, hogy igyekszik odakötődni fához, kimetszett
köldök-gyökerével a földhöz, beletapadni kidobott bögre ölébe!
S megépiül halott-Magyarország, ők nemzenek új kicsiket, és
lesz vala közülük költő, akinek szájából kivirágzik végre
a szegénységünket, lóvátett reményeinket visszavarázsló
hatalmas ének!*

KIÜRÜLNEK

(Szülőföldemre)

*Kiürülnek a házak a kertek
elnémulnak a nyelvek a szavak
kialszanak a szájuregben a lángok
lesznek halottak napi virradat.
Pompeii réme előnti életünket
hamu és szoborkert marad utánunk
összekapaszkodott szerelmünk a nyelvvel
lávakő szülő asszony a kőben
vajúdás- emlék a térképen
nem a szülőágyon.*

*Kiürülnek a lélek bőségkosarai
a kiskertek virágai elosonnak
vizik violás emlékeinket
a színekbe rejtett nyelv igézetét
átadják helyüket a pornak.
Úrhideg ölelgeti gyermekeinket
tűz és jég fogsága a létük
valaki zsoltárt énekel nekik
Szeneci Molnár imáit értük.*

*Süss fel nap! – felzeng kislibásan
egy távoli gyermekhang csupa szőke
tejillat máza a szája
csücsörít jelenünkre.
A nyelv ma néktek – Reményik Sándor
a nyelv ma néktek – a vers
ötszáz bizony vagy ezer is
magyar költőre lelsz.*

*Van az ember és van a nyelv
s e kettőben a világ
tudta ezt Teller Ede is*

*nyelvünkben hordta tudatát.
Van a nyelv és van az ember
minden egyéb múlandó és selejt
s házadnak hazádnak – csak a nyelv!*

*S odutta vola neki paradisumut hazoa
nyelvét ajkára otthonának
emlékeit nyelvébe illesztette
feltárni genetikákat
s hangjaiból az édes szájnak
áramlott a magyarázat.*

*Czuczor Gergely versek helyett
ezt a titkot nyitogatta
százhetvenezer szavunkat magyarázta
majd munkáját Fogarasira hagyta.
Kinek érlelték magukat?*

*Csak ami lesz – annak bokra
értelmünknek az ad világot
de már színükbe szívják létünk
a hant fölötti tulipánok.*

*Hazádnak rendületlenül –
már csak nyelvednek – és hiába.
Szaggatja ékezeteket*

*nyelvünk írott szavú világa.
Csak ami van csak ami lesz*

isa pur – ne legyen hiába!

ZÁN FÁBIÁN BALÁZS

A VÁNDOR

A konyhai vallomás után a levegő megfagyott a házban. Nem beszéltünk róla többet, a titok, amit apámék élénk raktak, ott hevert a padlón, mint egy kibiztosított kézigránát, amit mindenki kerülgetett. Aztán egy keddi délutánon a nővérem úgy döntött, nem kerülgeti tovább, hanem elindul a maga feje után. A csomagolásnak nem volt szertartása, csak nejlonzsákok surrogását hallottam a szobájából. Amikor kimentem az udvarra, az autó már ott állt a tuják alatt, a csomagtartója tátongott, akár egy éhes száj, amely elnyeli közös gyerekkorunk darabjait. Egyik kezében a táskája volt, a másikban a cipője. – Tényleg mész? – kérdeztem, de a hangom elakadt a torkomban, mert rájöttem, mennyire szánalmas ez a kérdés egy olyan bolygón, amely most kezd darabjaira hullani.

Nem válaszolt, csak rám nézett. Az arca piros volt az izgalomtól és a kapkodástól, de a szemében már nem a mi házunk tükröződött. Ő már az utat látta. Azt a szabadságot, ahol nem kell a trió tagjának lenni, ahol nem kell régésznek lenni, és ahol nem kell anyánk csendjét kerülgetni. Beült a kormány mögé, és abban a pillanatban vettem észre benne először a vándort. Azt, aki képes elhagyni a biztonságot azért, hogy végre ne csak egy „emlékezetből épített” világban éljen. Amikor elfordította a kulcsot, a motor rőffenése úgy hasított bele a délutánba, mint a szekrényajtó recsenése anno. A kavicsok felverődtek a kerék alól, és ahogy kigördült a kapun, a porfelhő lassan rátelepedett a magas tujákra. Álltam ott a csendben, és éreztem, ahogy a lábam alatt megremeg a talaj. Ez volt az első igazi repedés. A trió nem egy balesetben szűnt meg létezni számomra, hanem ott, a ház előtt, a kipufogógáz szagában. A nővérem elvitte magával a bolygóhadtest egyharmadát, és ott hagyott minket a maradék levegővel. Akkor még nem tudtam, hogy a távolság nem kilométerekben mérhető, hanem abban, hogy a következő vacsoránál már senki sem fogja megkérdezni, miért nem eszem meg a borsót. Néztem a távolodó autót, amíg csak egy sötétlő ponttá zsugorodott, és rájöttem: a birodalmunk épp most vesztette el a második katonáját. Többé nem volt szüksége ránk, és én csak álltam ott, míg egy fejemben született rém ki nem lesett az udvaron álló fák egyikének lombjából, és be nem kergetett a házba.

A PARTON

A folyópartra érve leveszem a cipőmet, és a lábamat a vízbe engedem. Nagyon hideg, de a nap a felső réteget valamelyest megmelegítette nekem. Annyira csodálatos ez a hely! Aztán arra gondolok, még be sem vallottam magamnak, hogy mennyire fájdalmas lesz nekem ez a kis idő, amit kényszerből itt kell töltenem. Szembe kell néznem mindennel. Azzal is, hogy a nővérem a fellegek között jár valahol. Hozzá indulok most, és ha eggyé válok a természettel, a víz hangjával, a hozzám érő fűvel és a talpamat nyomó kavicsal a parton, eggyé válok a teremtet világgal, magával a teremtéssel. Akkor elérem azt a bolygót, mert a teremtésben a nővérem is ott van valahol. Ott van mindenütt, ott van a reggelekben, amikor nem tudom, hogy mi bajom van. Ott van a torkomban lüktető sírásban, amelyet visszanyelek. És biztosan ott van a mennyben, de hiába mondom ezeket magamnak, sosem vigasztal, mert egyedül egy helyen nincs ott Eszter. Ott, ahol én vagyok, a parton. És nincs ott az álmaimban sem, pedig semmi másra nem vágyom, csak arra, hogy álmomban lássam az arcát, de ezt megtagadja tőlem az Isten. Van rá pedig magyarázat. Nem is ismerhettem soha, s a hangját sem hallhattam. A fennmaradt fényképek a személyes emlékek nélkül csak sebtapaszkok a nyílt törésre...

A víz nem egyszerűen hideg, hanem éles. Amint az első lépéseket megteszem, a bokám felett körbeölelő jeges szorítás úgy vágja el tőlem a külvilágot, mint egy edzett acélpenge. Minden lépéssel nehezebb a lábam, a kövek csúsznak a talpam alatt, de nem érdekel. Csak a túlpartot nézem, amely inkább távolodni látszik, ahogy a gondolataim vonszolnak a meder közepe felé. Gázolok egyre beljebb, és nem érzem a veszélyt, csak az egyre erősebb zsibbadást.

A gondolataim sodrása erősebb, mint a Dunáé. Hirtelen ordítani szeretnék, de a hangom nincs velem. Bizonyára ott felejtettem a vonaton, vagy talán a szekrény mélyén, a menyét szemében. A csontjaimmal próbálok meg ordítani. „Isten kegyelméből református” – hirdeti a póló a hátamon, miközben a víz már a derekamig ér, és elnehezíti a pamutot. Mekkora ironia. Itt gázolok a teremtésben, Isten egyik legnagyobb elemében, és dühös vagyok. Azt tanították, hogy ahol ketten vagy hárman összegyűlnek a nevében, Ő ott van. De mi van azzal, aki egyedül maradt a bolygón? Mi van velem, aki a trióból az utolsó őrszem lettem egy elhagyatott őrhelyen? Ha Te ott vagy mindenhol, akkor miért pont az emlékeimben nem jelensz meg? Miért sajnálsz tőlem azt az egyetlen, nyomorult álmot, amelyikben legalább egyszer megmozdulna az arca?

Már a mellkasomig ér a folyó. A tüdőm összeszorul, a szívverésem vad lüktetésbe vált, aztán hirtelen elcsendesedik. A hideg okozta sokk után egy furcsa, alattomos melegség tölt el. A víz már a nyakamat nyaldossa. Megállok. Nem látom a lábam, nem érzem a meder alját, csak a sodrást, ami billegteti a testem. Itt vagyok a semmi ölében, és rájövök: a testem halott. Olyan ez, mintha én is üveg lennék, amely épp elfolyni készül a keretéből. Ha most elfelejteném a medret, ha hagynám, hogy a Duna egyszerűen átvegye az irányítást, vajon megérkeznék a negyedik bolygóra? Vagy ott is csak a csend várna, meg a lángnyelvek néma tánca? Nyakig vagyok a jégben, és várom a választ. Várom, hogy a víz, amit Te teremtetél, Uram, vagy a csend, amit Te hagytál rám, mondjon végre valamit. De a víz csak zúg, és Eszter nincs itt a vízben. Eszter nincs ott a parton. És ebben a pillanatban, a halálos hideg ölelésében értem meg igazán: Isten nem az álmaim elől rejtegeti őt. Isten a hiányában adta oda nekem. A testem tehetetlenül lebeg a víztömegben, és az egyetlen dolog, ami még életben tart, az a düh, hogy még a halálommal sem kaphatnám meg azt a hangot, amit sosem hallottam.

Aztán a Duna válaszol. Egy alattomos hullám, amit talán egy távoli uszály vagy csak a folyó saját, sötét akarata lökött felém, arcul csap. A jéghideg, zavaros víz az orromba és a torkomba tolikodik. Nem éteri, nem spirituális – maró, fojtogató és bűdös.

Öklendezni kezdek. A testem, amely az előbb még halottnak hitte magát és a megadást kereste, hirtelen fellázad. A sejtjeimbe kódolt életösztön sikoltozni kezd. Nem a negyedik bolygóra vágyom már, hanem levegőre. Az oxigénre, amely csak itt van, ezen a koszos, kegyetlen földön. A halálfélelem, ez a jeges, állatias erő kiver a vízből. Eszeveszetten kapálózva, fuldokolva gázolok a part felé, lábamat felsebzik az éles kövek, de nem érdekel. Csak akkor állok meg, amikor a part kavicsait már száraznak érzem. Nem bírok megállni a lábamon; a partra vetem magam, s csak fekszem, mint egy tetem. Ott fekszem a vizes homokban, arccal a sárban, és ráz hideg. A torkomból szakad fel a víz. És ebben a méltatlan, roncsolt pillanatban belém hasít a felismerés. Talán pont úgy nézek ki én is. Talán pont így feküdt ő is a fűben, amikor kivették a kis testét a fának csapódott autóból. Ott, az út szélén, ahol a fém és az üveg találkozott az élő fával. Én most a vízből jöttem ki, ő a roncsból, de a kép ugyanaz. Egy összetört test, ami nem érti, mi történt vele. Egy lélek, amit kilökött magából a biztonság. Én itt vagyok, ő ott maradt. Én lélegzem, őt pedig elnyelte a csend. Én lettem az ő élő szobra ezen a parton. A testem emlékszik arra a becsapódásra, amit sosem láthatott. A csontjaimban

érzem a fa kérgének érintését, ahogy az autó megállt. Most már nem csak a szeme és az ajka vagyok. Most már a fájdalma is én vagyok. A negyedik bolygó hirtelen nagyon messze kerül. Csak a Duna van, a vizes pólóm a hátamon, és a testem, amely a tiltakozó lélek ellenére élni akar. És tényleg fájt, nagyon fájt ez a találkozás, ennél közelebb még sohasem jutottam hozzá.

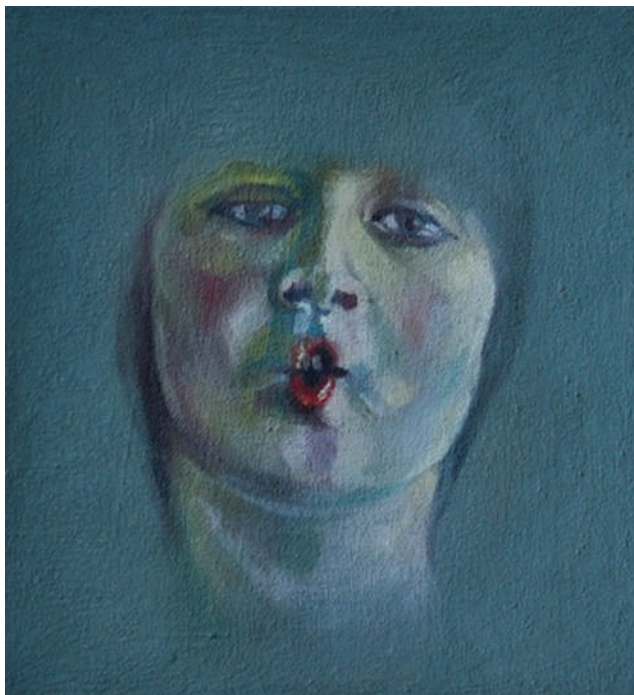
AZ ÁLOM

A sár nehéz, de a nap végre áttört a felhőkön, s már gőzölve szárítja a hátamra tapadt pólót. A remegés alábbhagy, a végtagjaim elnehezednek. Lehunyam a szemem, és a Duna zúgása lassan átvált egy mélyebb, ismerősebb morajlásá. Felkelek, elindulok. Ez az utazás már nem a gyermekkor otthon-bolygójára vezet, ahol hárman laktunk valaha, és amelyet Isten maradandó emlékként a szemembe égetett. Az a világ már csak egy makett, egy múzeum a fejemben. Most a testvéreim saját, különbejáratú világaiba látogatok el. Először az ikrem bolygójára érek. Ez a világ egyetlen végtelen, aranyló mező, ahol a levegőnek gázolaj és frissen vágott szénaillata van. A távolban látom őt: egy hatalmas, vörös traktoron ül, és olyan magabiztossággal uralja a földet, amire én sosem lettem volna képes. Ő nem ás le a mélybe, mint én, ő a felszínt alakítja, abból fakaszt életet. Megáll a gép mellett, a nap rásüt az arcára – az arcomra –, és látom rajta azt a békét, amely a gépek ritmusától származik. Intgetnék, de tudom, hogy ezen a bolygón én csak megfigyelő vagyok. Az ikremnek nincs szüksége a képzeletemre, mert az ő világa kézzelfogható, erős és stabil. Néha azonban, ha nagyon figyelek, felfedezek a fénylő barázdák között egy-egy vékony, hajszálnyi repedést; nem a pusztulás jelei ezek, inkább csak olyanok, mint a nevetőránccok az emberi arcon: emlékeztetnek rá, hogy ez a világ is él, érez, és néha beleborzong a saját létezésébe. Ő nem a negyedik bolygó szívverését hallgatja, hanem a motorét, és ez így van jól. Itt biztonságban van.

Aztán tovább sodródom a mezőkön túlra, bele a sűrűbb, sötétebb kékbe.

A nővérem bolygója vibrál az energiától. Már nem csak a biciklilánc surrogását hallom; a kozmikus porból egy hatalmas, végtelen stadion körvonalai rajzolódnak ki. Látom őt. A biciklis vándorlás után végre megérkezett: futballista lett. Futballmezt visel, a száma a csillagokból van kirakva, és a mozgása maga a tiszta dinamika. Megáll a felpályánál, mélyet lélegzik, majd nekifut. Olyan elemi erővel rúgja meg a labdát, hogy az ívet húz az égitestek

között, és pontosan a kapu felső sarkában landol, ott, ahol a galaxis széle kezdődik. Nem néz hátra, nem vár tapsot. Azért játszik, mert itt végre nem kell sietnie, itt a teste nem akadály, hanem egy tökéletes szerkezet. Megáll egy pillanatra, és ránéz a pálya szélén pihenő biciklije üres csomagtartójára. Tudom, hogy abban van helye az én emlékeimnek is, de még nem rakhatom bele őket. Csak mosolyog, azzal a titokzatos „majd megtudod” mosolyával, és újra labdáért indul. A távolban, az univerzum peremén felsejlik valami más is. Valami, ami még messze van. A Negyedik Bolygó. Az nem ez a hely. Az nem a mező, nem a stadion, és nem a gyerekkorunk faháza. Az a bolygó még érintetlen, még köd fedi. Tudom, hogy az lesz az utolsó állomás. Az a hely, ahol a táguló univerzum végül megnyugszik, és mi hárman újra együtt fogunk állni egy biztos talajon. De az a bolygó még várat magára. Oda még nem kaptam belépőt.

KOPRIVA NIKOLETT

NOVEMBERI LEVELEK

Első levél

*Kedves István, a novemberi ég
küszöböm alá ragadt,
miközben házamat meszelte kelet istene.
Felhői között eltévednek
hangyáim, férgek, csótányaim.
Nyúzott állatok a csillagok.*

Imádkozom Önért.

Második levél

*Kedves István, angyalom
nyugatra repült, tollain hagyta nyomát
kelet, fejét kopaszra
borotválta.*

*Épületekből kihajoló óriások
verik le a madarak fészkeit.
Házamban nem fér el több árva.*

Harmadik levél

*Kedves István, hallom a küszöb alatt
éneklőket. Anyám kabátjába
kapaszkodom –
ő már ismeri a háborút.*

*Ma torzszülött meteor zuhant a
Mira köveire, vörösen
vonaglott, szétmarcangolták a*

*kutyák. Legyen óvatos –
az angyalok is jelentenek.*

Negyedik levél

*Kedves István, ha a folyó kinövi ruháit,
azokat küldje el nekem.*

Ötödik levél

*Kedves István, tegnap éjjel
ük-mama kimászott gödréből
rögszoknyájában, mondta, zavarban van a
mellé fekvő széparcú katonáktól.
Nyugat felé indult, ahol
csendesebb a föld,
és még gyermek temeti a szülőt.*

Hatodik levél

*Kedves István, kik néznek
vissza ránk a
kéregkabátokból?*

Hetedik levél

*Kedves István, kövér november ült a
templomkupolára,
a haját szövögető felhő-asszonyok
legurulnak testén.
Bevarrjuk sebeiket, rájuk adjuk
elnyűtt ruháinkat – hadd
nőjenek bele a keleti utcákba.*

NÉMETH PÉTER

SZENT MIHÁLY HARSONÁJA

*Hét angyal fújja a harsonát. Harcra fel! Megremeg lelke a rögnék.
Lándzsák feszülnek, vérték csillognak, lovas légiók dübörögnek.
Kardok villannak, hágsók emelkednek, százezer íjász feszíti íját.
A Fény Királyának seregei
a Sötétség Fellegvárát vívják!*

*Harcra fel, harcra! Fújjátok a harsonát! Özönlik a mennyei tábor.
Harcosok a halmokról, harcosok a völgyekből, harcosok a távoli tájról!
Megszállják a hegyeket, lezúdulnak a síkra, tűzgolyókat lőnek a várba.
Fényküllők az égbolton, harci szekerek a földön, félelmes hősök sokasága!*

*Harcra fel, harcra! Nyomulnak a hősök, a föld a fenevadak förtelmes vérét issza.
Marcona madárpókok menekülnek, vinnyogó vészvarangyok vonulnak vissza.
Láng-lények füstölögve kihunynak, óriás-csigák nyálkás teste pukkan.
Fújjátok a harsonát! Tüzet a várra! Törjétek a falakat! Hatoljatok be a
kapukon át!*

*Harcra fel, harcra! A tengert a Fény Fregattjai járkák.
Ágyúk dörögnek, rakéták robbannak, sorra süllyednek a pokoli gályák.
Fújjátok a harsonát! A Mennyei Flotta a levegőég királyságát vitatja.
Tűz a földön és tűz az égen! Megremeg trónusán a Hazugság Atyja.*

*Megadja magát a Reménytelenség Szigete, az Öröm Légiói bevonulnak.
A Kéj Csarnokát találat éri, a Pénz Palotája leomlik, a Gőg Színpadja
füstbe-lángba fullad.
Fújjátok a harsonát! A Fény diadala a földön, a Fény diadala az égen!
Harcra fel, harcra! Az Örökkévaló félelmetes nevében!*

*Harcra fel, harcra! A győzelem az égre új napot hoz.
Fújjátok a harsonát! A csillagok lehullanak, átalakul a kozmosz.
Teremtő erők özönlenek, az anyag szívébe hatolnak,
fehéren izzik a Fekete Lyuk, a galaktikák áldoznak a Mindenhatónak!*

*Mi Ká Él! Ki olyan, mint az Isten? A tüzes tóba veti magát a Sárkány.
Mi Ká Él! Ki olyan, mint az Isten? A Királyok Királya léptet hófehér
paripája hátán.*

*Mi Ká Él! Ki olyan, mint az Isten? A diadalmas daliák dübörögve arcra
borulnak.*

Mi Ká Él! Ki olyan, mint az Isten? ÉnekeljeteK új éneket, ó szentjei az Úrnak!

EGY HÁBORÚ SZÍVHANGJAI

*Most az igazság fölsikolt,
sátán horkan az úrön át,
ostort fog millió kobold,
vas veri szét a lét agyát.*

*Tombolj, üvöltő hurrikán!
Őrjöngj, örvénylő éjszaka!
Vulkánna lényegült magány!
Ősrobbanás hullámfala!*

*Tombolj! Vagy jobb talán a csönd?
A hallgatás a roncs felett?
Csönd odalent. Csönd odafönt.
Hidegek a holdkráterek.*

*Hajnalra, mégis, halk zene
a kiegészett tejutakon.
Szerelmek ébredő szele.
Kínból kacaj. Sziklán szírom.*

*És túl a semmi ablakán
és túl a legvégső körön
tűz, tűz, teremő tűzkazán,
fény, fény, fény, fuldokló öröm!*

SZ. KÁRPÁTHY KATA

RIADÓ

*az embergyűlölet hangját
légvédelmi szirénák hozzák
drón- és rakétaesővel
elsőfokú viharjelzést hirdettek
jégeső és rohamdandár
vonul végig a vidéken
itt elverte a termést
ott véresek a házak és
a károkat nem téríti
meg semelyik hatalom
légvédelmi sziréna üvölti
az öldöklő angyal evangéliumát
az északi és déli légáramlat
összeesik a fejünk felett
hit nélkül imádkozunk
a fóliaházainkért a gyógyszergyárért
a gyerekek nélküli óvodáért
és az öregekkel teli templomért
megöltük az egy igaz Istent
aki büntetésül nem támadt fel*

KARÁCSONYKOR

*A mi karácsonyunkon
a hiány főzi meg a levest,
a keserűség tölti a bejglit,
fát nem állítunk, minek?
Kint vannak a gyerekek,
itthon a nagyszüleik.*

*A mi karácsonyunkon
a harang mellett
légvédelmi sziréna szól,
a lelkész nem a három királyról
vagy a szent családról prédikál,
az apokalipszis négy lovasa
a téma szeretet és béke helyett,
de azt is mondja,
ez még nem a végítélet.*

*A mi karácsonyunkon
videóhívásban van együtt a család,
senki se tudja enni a vacsorát,
anyád itt sír, a testvéred odaát
Budapesten, Brnóban vagy Berlinben,
aztán megszakad a kapcsolat,
harmadjára is, áramszünet van.*

*A mi karácsonyunkon
elmarad a betlehem,
a fiúk a munkásszállón
vagy a fronton éneklik,
ha egyáltalán éneklik
a Mennyből az angyalt.*

*A mi karácsonyunkon
sajnál minket a mennyország.
Mi meg úgy várjuk a békét,
mint az első keresztények
Krisztus második eljövételét.*

EGYRE TÖBBSZÖR ÁLMODOM A BÉKÉRŐL

*mostanában jobban alszom
egyre tovább és nyugodtabban
egyre többször álmodom arról hogy
a kockaházak a faluban ismét megtelnek
a szovjet bútorokat szaladgáló kölykök
fogdossák össze és kiabál az anyjuk
hogy megint maszatos az üveg
délután saslikot sütünk a kiskertben
vagy kimegyünk a közeli tóhoz bográcsolni
technót kapcsolunk recsegős hangfalon
este a sokadik sör hajtja a fiúkat a vízbe
a sofőr nem iszik (aki általában én vagyok)
meg a gyerekek sem akiket betakargatok
míg a nagyok részegséget játszanak
ők a hátsó ülésen alszanak békésen
hát ilyeneket álmodom mostanában
olyankor mindig nyár van és meleg
nincs február sem zászlós katonatemetések
és nem hozzuk szóba a háborút mert
nem szabad elrontani a szépet a valósággal
legalább a következő légiriadóig*

PÁLFY JULIANNA

ÚTON

Sokkal hamarabb le kellett volna szállnom. Itt ülök, vissza-visszanézek, a hátam mögött rég mások ülnek, miközben meg voltam győződve arról, hogy mind ugyanoda igyekszünk. Színes csíkok vibrálnak, a kinti világ fényei szabálytalan alakzatokba rendeződnek az ablak túloldalán. Elkényelmesedtem, arra se bírom rávenni magam, hogy egy percre felálljak, elgémberedett tagjaimat megmozgassam. Úgy gondolok magamra, mint egy erős kötélén függő nehéz tárgyra. A kötél szálai idővel meggyengülnek, a szélső sorok szakadoznak, egyre több a lebomlott kóc, érdeklődéssel figyelem, meddig bírja a szerintem nagyon is nehéz terhet.

– Honnan, hová? – áll meg fölöttem egy anyámforma nő. Csak a piros kabátka furcsa rajta, anyám a hideg színeket kedvelte. Kék szemű volt, szőke.

– Csak át az életem – idézem mosolyogva a divatos sláger szövegét, amit folyton hallani lehet a rádióban, de ő komoly marad, úgy látom, nem tudja, miről van szó.

– Akkor egy másik irányt javasolnék – szól halkán, kicsit bizalmasan közel hajol hozzám. Csak intek, hogy most már mindegy. Hirtelen huzatot érzek, valakik folyton nyitogatják az ajtókat mindkét oldalon. A piros kabátos szó nélkül eltűnt, hagyott némi űrt maga után, na nem akkorát, mint illett volna. Egy bajszos, hosszú hajú pali már harmadszor megy el mellettem, hosszan, szentelenül bámul. Ismerem valahonnan? Ismerősnek tűnik, de nem tudom, ki is valójában. Ellentmondásos figura, csupa negatív energia lengi körül. Csüggedten nézek fel rá – ez nem fog tágitani mellőlem – gondolom. A szemközti oldalon szürke hajú, egykor jóvágásúnak mondott férfi eszegetett valami keksz félét. Minden falat után látszott rajta, hogy nehezebbre esik a taplálkozás. Valószínűleg gyomorbeteg. Szomorkás, kopár vidék váltotta a színes tájat. Állatok sehol, pár varjú keringett a szürke, rongyos felhőktől nehéz égbolton – drámai díszlet pillanatnyi hangulatomhoz. Még rosszabb lett a helyzet, a kellemetlen pali egyszerűen leköppött, öklét fenyegetően lendítette felém, de észbe kaptam, elhajoltam, nem talált el. Ezen maga is meglepődött és futásnak eredt.

– Mit akar tőlem? – kiabáltam utána.

– Téged – ordította és eltűnt. Gyerek sír valahol, tisztán hallottam a hátsó ülés felől. Megrémülhetett, az ülés alá bújt félelmében. Ötven körüli férfi lépett mellém, megkérdezte, szabad-e a velem szembeni ülés. Bólintottam.

– Grafikus vagyok, de kisméretű farostlemezekre akril festékkel tájképeket is festek. Ebben a mappában van néhány, ha akarja, megmutatom. Nem kötelező vásárolni, szórakozásnak sem utolsó, jobban telik az idő.

– Be nem állt a szája, minden darabka fecnihez, kis képecskéhez volt hozzáfűznivalója. Eleinte érdeklődéssel nézegettem: ez csinos, ez tetszik, ez izléstelen – mondtam, de láttam, mennyire elkészeríti egy-egy kritikus megjegyzés. Viselkedésemből felmérte, hogy vásárolni se fogok, gyors mozdulattal összehapokolta az egészet. – Minden jót – mondta kimérten, és már egy másik utas mellé telepedve ajánlgatta magát.

– Országhatár! – kiált be a kalauz. – Akinek eddig szól a jegye, nem utazhat tovább. Fontolgatom, hogy visszamegyek a következő járatral. Tetszetős, idegen állomás. Érdekes, kellemes, máshol nem tapasztalt fanyar-édes illata van a levegőnek. Nem vagyok biztos magamban, mindenféle érzés kavarg bennem – szeretem is, meg nem is. Kíváncsi vagyok, rajtam kívül ki szállt még le. Megfordulok, utastársaim közül senki, csak a másik vagonból özönlik ki a nép. Egyvalaki mégis – a kellemetlen figura néz rám. – Ne ácsorogjunk, haladjunk – utasít keményen. Épp nyitom ki a számat, hogy mondjak valami kellőképpen bántót, mikor megfogja a kezem valaki. Kicsi kéz, puha, meleg, egy gyerek keze. Kisírt szemmel, de bizalommal néz fel rám. Lehajolok hozzá, megsimogatom a fejét. Rádöbbenek, hogy nem fordulhatok vissza, itt kell maradnom.

– Hazajöttem – mondogatom magamban. A váróterem ajtaján kilép egy nő. Meglát, kedvesen integet, a nevemet kiabálja. Távoli rokon, csak levelekből ismerjük egymást, azonnal felismerem. Nem habozom, a nyakába ugrom, látszik, hogy ő is őszintén örül.

Igyunk egy jó kávé – nyitja ki az ajtót előttem. Hallom a vonat indulását a hátam mögött.

HÁZAK

A ház – melynek építőtéglái isten tudja, honnan vannak – hűvösen fogadott a rekkenő hőségben. Ahányszor az alacsony mennyezetre nézek, mindig egy póniló jut eszembe, egy egészen csinos jószág, akit apró termettel vert meg a sors. Megvan minden, az összes gép – melyek életünket szolgálják – zümmögése, morgása, kopogása átjárja az egyazon szinten, egymásba nyíló szobákat. Szomszédjaink, kiktől csak egy fal választ el, előlről-hátulról védenek – télen sem fázunk. Megpróbálok azonosulni a helyzettel, de a mindent beborító, alattomosan terjedő finom homokszemcsékkel nem tudok mit kezdeni, kétségbeesetten harcolok – vesztésre állok. Hiszen ez itt egy sziget. Sziget a nagy folyó mellett, melyet a víz hordott össze hatalmas hegyek elpusztult, elmorzsolódott testéből. Az út túloldalán hullámzó, sűrű akácok egy másik házra emlékeztet, egy ideiglenes szállásra, ahol olyan fekete és fényes volt a föld, hogy mohóságunkban a létező összes magot, palántát beledugtuk, s aztán rabszolgái lettünk a nyakunkba szakadt áldásnak. Senki se várta el tőlünk ezt a nagy buzgalmat, de mindenképpen hasonlítani akartunk szomszédjainkra. Aztán rá kellett jönnöm, hogy már egyre kevésbé hasonlítok önmagamra, a gyümölcsfák, zöltségek fontosabbak, meg a kétszáz nyárfa, mely órként vigyázott a portára. Végül fellázkodtam – túl kevés az időm! – ordítottam kétségbeesetten. A magas ház – melynek negyedik emeletére hurcolkodtunk fel – egy szűk kalitkának tűnt a módos parasztház után. A kutya, akit otthagytunk, még évekig visszajárt álmaimban, némán, kérdően nézett, hangját soha többé nem hallatta. Csillogás, tömeg és sötét szándékok világába érkeztünk. Aki nem elég óvatos, itt előbb-utóbb csapdába kerül. A nagyváros rövid időre magába szippantott, de időben elmenekültünk. Gyorsította a dolgot a lépcsőház alján lakó hajléktalan, aki büzlött, állandóan részeg volt, szerencsére a csendes fajta, aki nem bánt senkit. Szánta a többi lakó, kivéve minket – azelőtt nem ismertük. Valaha az ötödiken volt lakása, felesége. Nem tudott szabadulni emlékei helyszínétől. Mindenki elfogadta, hogy ilyen, én viszont meg voltam győződve róla – változtatna, ha tudná, hogyan. Ettettük. Örültem, hogy nem kell a szemétdobóba hajtani a maradékot. Ilyen hátsó szándékkal fogadtam be azt a kóbor macskát, amelyik kezdettől fogva sündörgött körülöttem, mikor épült a ház, a mi házunk, az én házam, amit titkon, imádkozva kértem az Istentől, és adódott is rá lehetőség. Hepehupás, üres telken pillanatok alatt kész lett, nagyobb, mint azt valaha is remélhattük volna. Emberek adták érte erejüket, fagyoskodtak az állványon sötétedésig, kint az esőben. Néha kínos is

volt – legalábbis nekem – tiszta ruhában téblábolni közöttük. Ők mindenféle általunk támasztott problémákon törték a fejüket, oldották meg azokat, én meg csak álltam a félig kész szobákban, és arra gondoltam, talán boldog leszek itt. És mindinkább eluralkodott bennem a félelem, hogy késő. A tágas térhez hozzátartozott volna a gyerekzsivaj, a szüntelen ajtónyitás, -zárás, és minden egyéb, ami egy család mindennapi életével együtt jár. Ez ritkán fordult elő, többnyire ketten lézengtünk benne. A kert nehezen adta meg magát, mégis szép lett, de mint egy arra járó, úgy néztem rá – a vidék volt idegen. Az észak-nyugati szélcsatorna kellős közepén a fák állandóan hajladoztak, kicsit meg is dőltek, a virágaimat tépdeste a szél, a redőnyök csörömpöltek. Amint a kocsi ablakából megláttam a városka nevét, megkérdeztem magamtól – mit keresek én itt? A ház elé érve mégis úgy tűnt – hazajöttem. Nincs rá indok – érzés van. A haza szó négy másik házat jelent nekem, mindegyikben otthon voltam és mégsem. Emlékeimben szinte egyformák, vörös ceruzával meghúzott határ túloldalán. A kisvárosi ház, melyhez hatalmas szőlőskert tartozott, megfelelő volt a család számára, mégis elhagytuk egy nagyobb városért. Anyám sírt, ki volt borulva, de nem kellően erőszakos, hogy maradásra bírja apámat. Így utólag, ha végiggondolom, talán szerelmes volt egyik barátja feleségébe. Ők költöztek előbb, s aztán apámnak nem volt maradása. Soha nem beszélt erről senki, és nem is tudódott ki az igazság. Ennyi év után felesleges is lenne firatni, a szereplők elköltöztek végsőnek mondott otthonukba. Nekem tetszett a város. Egy szerelem miatt – mely végképp megpecsételte a sorsom – költöztem egy emeletes ház alsó szintjére, nem törődve azzal, mit hoz a jövő. Menny és pokol. Visszaemlékezve ezekre az évekre az állandó átalakítási hercehurca, törmelék, álmatlan órák, tehetetlen gyötrődés emléke szorítja össze a szívemet.

Mindig úgy éreztem, valahol vár rám egy ház – meg kell találnom. Egy menedék – tágas, fényes –, mindenkié, akit szeretek. Öreg fák veszik körbe, égbé nyúló orgonabokrok, hortenziák.

Ahogy a teraszcél lenézek, a tenyérnyi kertben a három tő paradicsom és a négy tő szőlő tökéletesen rendben van, a rózsabokrok virítanak. Idővel, meglehet, álmaim is hozzáugsorodnak e törpe valósághoz.

21. SZÁZADI UTÓPIA

*A világteremtés kora
álomidőt ringat,
kristályok és kagylóhéjak
között ballag a varázsló,
tenyerébe morzsol
földet, szelet, követ...
négy évszak erőterébe
telepíti a fénybe teleportált
emberlelkeket....*

*keresi a szent helyet,
nyakában szakarabeusz
lóg aranydrótón,
szemében az anyaistennő
kékbe oldott mosolya.
Fent az ég hártyás
szárnyú vadvirág...
egy vén tengerész hajója
táncol a felhőrajokon.*

*Idelent a Tél guanója
vastagodik a füveken,
mégis érzed, talán most
szerencséd lesz...
s elcsavarhatod az Idő fejét.*

MUNKÁCSY MIHÁLY MEGSAJNÁLJA A RÖZSEHORDÓ ASSZONYT

*Itt üldögélsz az elfertőzött valóságban,
itt, ahol a kéreg alatt néha megroppan
a csend... látom, nincs már semmi
humorérzéked... csak néhány
sóhajba keményedett dal maradt
cserepes ajkadon, s az illúzió,
melyben magadra maradtál...
elengeded a kezet, nem hajtottad
meg a fejedet, nem engedté
magaddal játszani, megvártad, míg
arcod fényét lemosta az idő,
tested édes íze megavasodott,
vagyad belesavanyodott a várakozásba...
ott ragadt veled a lázadás a szűrágta rönkökön,
két lélegzet közt elenyészett az álom,
mosolyod zsugorodó fekete folt lett
az emberférgéktől nyugtalan tájon.
Szemben ülsz az elmúlással,
mögötted temetetlen gondolatok,
fölötted kivérzett szilfalombok,
már lehullottak az ágakról a fészkek,
a madarak intettek a szélnek,
s elindultak szóltanul... intve a feledésnek.
Te is csak ott ülsz az időtlenség határán,
érzed, hogy prédának születél...
talán egy masszív erdőirtás segítene rajtad,
talán, ha átvehetné az elszántság fölött
a hatalmat... s a farkasüvöltés
behallatzana a félelembe süketültek
leblokkolt agykamrájába.*

MARCSÁK GERGELY

KIGYÓGYULNI A HÁBORÚBÓL

Nagy figyelmet érdemlő verseskötettel érkezett meg a magyar irodalomba Sz. Kárpáthy Kata. Az olvasók találkozhattak már kisprózáival és szabadverseivel folyóiratok, antológiák lapjain, mégis a Trivoga című kötetét nevezhetem igazi megérkezésnek.

Mikor először olvastam el a könyvet, egy szuggesztív, fekete-fehér Pilinszky-interjú megragadó gondolata jutott eszembe, amit a költő a XX. század háborús zűrzavarának megírásáról állított: „Sokáig azt hittük, Thomas Mann beszél a korról, aztán kiderült, hogy Kafka.”

Én ugyan nem tudtam még, hogy az életünkről és érzéseinkről – így, az orosz–ukrán háború negyedik évében – ki fog leghitelesebben beszélni a líra nyelvén; ki fog szikeéles soraival egy szélesen vett korosztály nosztalgikus emlékeinek és hiú reményeinek szövetéből metszeteket vágni. Viszont meglepett, hogy e feladatra éppen egy elsőkötetes szerzőnk vállalkozott a legnagyobb sikerrel.

Valóban éles, lecsupaszított és – Bereményivel szólva – világunkhoz illelő „varázstalanított” sorokkal szembesül az olvasó. Radnótiról úgy tartjuk, szigorú, zárt versformái menedéket képeztek a borzalom közepette a költő számára. A Trivogát olvasva kedvem támad továbbfűzni ezt a hasonlatot, és elképzelni, hogy e rönkszerűen szikár szabadversek úgyszintén építenek, de menedék helyett emelvényt, amelyen a szerző színre lép, és magát sem kímélve mondja el, ami bántja.

„Én céltáblaként állok
az ég felé, ha kell, tessék, itt vagyok,
nézd, levettem a melltartómat,
erre van a szívem, ide, ide lódd...”
(*Ima a rakéták urához*)

Lássuk be, ezt a bátor hangnemet szívesen vesszük egy bemutatkozó kötettől.

Sz. Kárpáthy Kata jó érzékkel könyvbe szerkesztett versei együtt beszélnek megrázó hitelességgel az életünkről – háborúról, magányról, tragédiákról, nemzedékeken át hordozott traumákról és viselkedésmintákról. Ennek az irodalomnak tétje van. Kellemetlenül szembesít önmagunkkal és azzal a

világgal, ahol röhejesen okafogyott az angol ábécé utolsó betűiről (X, Y, Z) elnevezett generációkról beszélni. Mert itt, az időtlen és betonszürke poszt-szovjet színfalak előtt a hétköznapi szereplői mind túl korán felnőtt emberek, akiket családon belüli vagy nemi erőszak, családjuk szétszakadása, a háború valósága, az elvágódás és a magukra utaltság tett éretté.

„elmúltam huszonöt hétvégén
főzeléket csinállok önszántamból
a munka mellett hivatásos
szorongó felnőtt lettem”
(*hírek ma*)

A *Légiriadók, ünnepek, gyászok* című ciklusban jut el a megszólaló a nehéz belátásig, hogy e mély szociografikus érzékenységgel megfestett díszletek közül kitörni „nem is olyan ördögtől való”. Ennek pedig két módja létezik: a kivándorlás vagy a rakéta általi halál.

„imádkozni szoktam
találja el a lakásunkat
legalább két rakéta”
(*pink trivoga*)

Az életöszön végül erősebbnek bizonyul. És ha már sikerült elindulni egy „méréselt éghajlat felé”, ahol nem terjeng halálzag a levegőben, nem visít a légvédelmi sziréna, nincsenek katonatemetések, sem gyakori áramszünet, akkor jöhetnek a saját belső démonok: a magány, a vágyakozás, és valami bizarr módon csábító nosztalgiával jelentkező honvágy.

„szia destrukció rombolj tovább nyugodtan
otthonom gyönyörű haldokló menyasszony
függőségem mégis hozzá kerget – haza”
(*turista a Tartarosból*)

Sz. Kárpáthy Kata verseskötete nem élet-, hanem nyers lélekrajz – kérdései, dilemmái sokunkat foglalkoztatnak. Egyik fontos erénye pedig, hogy a kiút, a gyógyulás lehetőségével biztat. *Megváltástörténetek* című ciklusában reménykeltő hangon szólal meg. Hőse a padlóra került ember, aki, ha nem is elszámol, de szembenéz múltjával, és saját sorsát kezébe tudja venni.

„ennél jobban szét nem eshetek
ennyi erővel össze is rakódhatok”
(*az 51. napon*)

A Trivoga persze mégsem sikertörténet, inkább a hibák és kudarcok jótékony távolságtartással végzett, önreflektív, gyakran kimért és rideg, olykor epés értékelése. Ezek a kudarcok pedig sokszor szülőföld-specifikusak. Ha létezik és kutatható az irodalmi kárpátaljaiság, a Trivoga egy ilyen vizsgálatnak termékeny tárgya lehetne. A kötet hangulatfestése, helyszínei, kölcsönszavai (marsutka, szvetafor, csekuska, bomzs, geroj, gyidu) képesek megidézni a tájat, dilemmái pedig – többek közt a háború miatt – specifikusak.

„aztán eljött kétezerhuszonkettő
megmutatni igenis van lejjebb
azóta sem kászálódtunk ki annak a
februári reggeltől kapott pofonnak
szédületéből keressük helyünket
határon innen vagy azon túl”
(*jumanji*)

De a versekből sugárzó lelki erő nemcsak ránk, kárpátaljaiakra tud biztatólag hatni; a Trivoga a traumafeldolgozás és az önmegváltás témájában általánosan érvényes kérdésekkel, sőt válaszokkal szolgálhat.

Figyelemre tarthat számot a kötet még azért is, mert egy érdekes egyéniség gondolataival ismerkedhetünk meg, akinek nem mindennapi érdeklődését (pop)kulturális utalások széles skálája is bizonyítja. Az északi mitológiától Viktor Cojig, a Pussycat Dollstól Vangelisig sok minden belefér és szervesül ebbe a költői világba.

És hogy mit jelent a címül választott trivoga? Riadót, készültséget, a légvédelmi sziréna hangját és a vele járó feszült rémületet. Elfutni előle, magunk mögött hagyni talán lehetséges, de elfeledni nem.

(*Sz. Kárpáthy Kata, Trivoga (versek), Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2026*)

MÁDI GABRIELLA

PARTOK KÖZÖTT,
ROMLÓ VILÁGBAN¹MARCSÁK GERGELY: SZÉGYENPIAC NAGYCSÜTÖRTÖKÖN.
BUDAPEST: ORPHEUSZ KIADÓ, 2025, 60 o.

Marcsák Gergely *Szégyenpiac nagycsütörtökön* című verseskötete a kortárs kárpátaljai magyar líra egyik figyelemre méltó darabja. Olyan kötet, amelyben a személyes, a közösségi és a történeti tapasztalat egymástól nehezen elválasztható módon van jelen, miközben a versek világát mindvégig meghatározza a pusztulás, a leépülés, a kiszolgáltatottság és az erkölcsi bizonytalanság élménye. A könyv egyik legfontosabb poétikai sajátossága, hogy ezeket a tapasztalatokat nem elvont fogalmak szintjén, hanem erőteljesen érzéki, sokszor nyers, anyagszerű képek közvetítésével teszi átélhetővé. A romlás nem egyszerűen témája a kötetnek, hanem a nyelvi szerveződés, a képiség és a hangütés szintjén is meghatározó elvként működik.

A kötet értelmezéséhez a borító is fontos kiindulópontot kínál. Aristarkh Lentulov festményének felhasználása első pillantásra mintha oldaná a versek komor tónusát: a borító mozgalmasabb, elevenebb és színesebb világot sugall, mint amilyen a kötet belső univerzumában feltárul. Ugyanakkor éppen ez az eltérés teszi érdekessé a borító és a szövegek kapcsolatát. A templomtorony harangozását ábrázoló jelenet a cím felől nézve nemcsak a forgatag vagy a piac asszociációját idézi fel, hanem a nagycsütörtöki időszak liturgikus horizontját is megnyitja, vagyis már a könyv tárgyi megjelenése is kapcsolatba lép a cím szakrális utalásával. A külső látvány elevenése és a versekben kibomló világ sötétebb tapasztalata között így olyan feszültség jön létre, amely termékenyen irányítja az olvasót. A szövegek olvasása során egyre inkább nyilvánvaló lesz, hogy ez a vizuális mozgalmasság inkább ellenpontja, semmint leképezése a kötet belső világának. A színes forgatag mögött a szégyen, a háborús fenyegetettség, a történeti kiszolgáltatottság és az egzisztenciális megrendülés tapasztalata húzódik meg.

¹ *A romlás poétikája és a túlélés nyelve* című recenzió szerkesztett, kiegészített változata. Megjelent: Mádi Gabriella (2026). A romlás poétikája és a túlélés nyelve. Acta Academiae Beregsasienensis, Philologica. 5. 345–349. 10.58423/2786-6726/2026-2-345-349.

A nyitóvers, az *Ároklét* rögtön kijelöli ennek a lírai világnak a koordinátáit. A vers egyszerre rajzol meg egy konkrét, határvidéki tájat és egy olyan metafizikai állapotot, amelyben a hiány, a meddőség és a történelmi kudarc tapasztalata sűrűsödik össze. A tér itt nem pusztá háttér, hanem a létezés egyik meghatározó közege. A beszélő nem kívülről szemléli ezt a tájat, hanem benne él annak terheltségében. Fontos ugyanakkor, hogy a vers zárata még felvillant valamiféle transzcendens távlatot, hiszen az „ároklétről” a teremtő is tud. Ez a lehetőség azonban a kötet későbbi darabjaiban egyre inkább elhalványul: a világ mind szűkebbé, sötétebbé és reménytelenebbé válik.

*„...nem hiszem, hogy létezésünk meddő,
végromlás volna a ránk osztott szerep,
hisz ároklétünkről tud a teremtő,
s hozzá nem mindig a csúcs van közelebb.”*

A címadó versek és a hozzájuk kapcsolódó szövegek, mindenekelőtt a *Szégyenpiac*, a *Szégyenpiac nagycsütörtökön* és a *Marhavagon a szégyenpiacon*, a kötet legerősebben rétegzett poétikájú darabjai közé tartoznak. A piac ezekben a versekben nem egyszerűen szociografikus helyszín, hanem egy szétesett világ allegorikus tere. A ragacsos felületek, a savanyú szagok, a bogártetek, a vizelet, az olaj, a hányás, a bódék és a kimerült testek képei nem pusztán naturalisztikus effektusok, hanem annak a tapasztalatnak a hordozói, hogy a romlás immár nem kivételes állapot, hanem a mindennapiság természetes közegévé vált. A piac szinte önálló organizmusként működik, amely újratermeli saját rendetlenségét, és fokozatosan magába olvasztja azokat is, akik benne élnek vagy keresztülhaladnak rajta.

Különösen erős ebből a szempontból a *Szégyenpiac nagycsütörtökön*, amely már címével is összekapcsolja a profán lepusztultságot és a keresztény kultúrkör egyik kiemelt ünnepi idejét. A nagycsütörtök hagyományosan a szenvedéstörténet és a megváltás felé nyitott idő, Marcsák versében azonban ez a horizont kiürülni látszik. A testi leépülés, a vegetatív szinten fenntartott élet és a sivár menedékhelyek világa azt sugallja, hogy a transzcendens rend már nem képes valódi ellenpontot képezni a tapasztalati valósággal szemben. Nem drámai összeomlásnak, inkább fokozatos rothadásnak vagyunk tanúi, és éppen ez a természetessé vált leépülés teszi különösen nyugtalanítóvá a verset.

A *Marhavagon a szégyenpiacon* tovább mélyíti ezt a tapasztalatot, amikor történeti és erkölcsi dimenzióval terheli meg a piac terét. A marhavagon a közép- és kelet-európai emlékezetben olyan erős jelentéshordozó, hogy nem maradhat pusztá tárgyi kellék. A vers ezt a történeti terheltséget mozgósítja,

miközben a jelen világába helyezi vissza a motívumot. A legnyugtalanítóbb mozzanat éppen az, hogy a szegyenpiac működése még ezt a traumát is képes magába olvasztani: a pillanatnyi csend után minden megy tovább.

*„Egy rebbenő felhőboglya mögül
aztán zuhanó drón csapódott be
a vas garázsok felé imbolygó
hófehér alakok közé,
szétcincált testük a detonáció
pillanatnyi buborékával tárgult semmivé,
és az alig változott, kormos díszletek között
a szegyenpiac síri csöndben
folytatta szokásos bélmozgását,
hogy a hulladékot, az embermaradékot
és a sorsokat is
egyetlen szürke masszába sűrítse.”*

A kötet egyik fontos felismerése éppen ez, vagyis hogy a világ nemcsak a saját szegyenével kénytelen együtt élni, hanem lassanként immunissá is válik rá.

A háború tapasztalata a *Borús karácsony* című versben kap különösen erőteljes megfogalmazást. Már maga a cím is jelentésteli ellentétet hoz létre, hiszen a karácsony hagyományosan a meghittség, az otthon és a remény ünnepe, a „borús” jelző azonban rögtön kioltja ezeket az asszociációkat. A vers képei a fizikai pusztulás és a szimbolikus kiüresedés kettős tapasztalatát közvetítik. A karácsonyi díszlet itt nem képes megszeliíteni a háborús valóságot, csupán ráborul arra. A szeretet és a születés ünnepe helyett a veszteség, a megszakított jövő és az elvetélt remény kerül előtérbe.

*„...szétszóratásunkban, majd' két év elmúltán
itt már nem bódíthat csillagszórós mákony.
Temetésnap lesz Krisztus születése:
hullazsákok hátán érkezik karácsony.”*

A vers jól mutatja, hogy Marcsák költészetében a háború nem csupán eseményként, hanem az érzékelést, a nyelvet és a közérzetet átható állapotként van jelen.

A kötet fontos rétege a kisebbségi léthelyzet, az otthonvesztés és az elvándorlás tapasztalata is. A *Víztükör* a kárpátaljai magyarság távozásának, a kiürülő falvaknak és a túlpartra jutás vágyának olyan verse, amely az elmenés kettősségét pontosan ragadja meg. Az eltávozás egyszerre ígérhet menekülést

és jelenthet veszteséget. A túlpárt az élet lehetőségét is hordozza, de a lélek közben mégis a hátrahagyott térhez kötődik. Ez a kettősség a kisebbségi és háborús tapasztalat egyik legfontosabb lélektani dimenzióját teszi láthatóvá. A vers nem pusztán a kivándorlásról beszél, hanem arról az identitásbeli törésről, amely a helyváltoztatás következménye.

*„...ez az oldal afféle túlvilági táj
az élet torzult tükörképe
ebből kilépni nem lehet
de ha szemben önmagadra ismersz
tested akkor a folyóra bízhatod*

*az a másik pedig hátat fordít
tűnődve még vissza-visszanéz
s mint egy fogságban nevelt vadállat
eltűnik a lombok között
Magyarországot keresve tovább”*

Hasonlóképpen jelentős az *Egy emlékműhöz*, amely a közösségi emlékezet sérülékenységet és a kollektív fásultság tapasztalatát állítja előtérbe. A vers mögött könnyen felismerhető egy konkrét kárpátaljai magyar emlékezhely tapasztalata, ereje azonban éppen abban rejlik, hogy ezt a közvetlen aktualitást tágabb közérzeti horizontba emeli. A pusztítás ténye önmagában is súlyos, de a vers legfájdalmasabb felismerése talán mégis az, hogy mindez már alig vált ki valódi felháborodást. A megszokás, a hallgatás és a „sunyi lapítás” képei arra utalnak, hogy a külső agresszió mellett belső erózió is zajlik. A közösség önvédelmi reflexei is gyengülnek, s ez a csönd a kötet egyik legkeserűbb tapasztalatává válik.

Marcák versei több ponton párbeszédbe lépnek a magyar irodalmi hagyománnyal is. *A mi üdvünk a változás* című vers Ady világát idézi fel, de nem egyszerű imitáció vagy tisztelgés formájában. Sokkal inkább annak belátásáról van szó, hogy a magyar modernség nagy nemzeti, történeti és létfilozófiai kérdései a jelenben is továbbrezegnek, csak éppen egy még szétesettebb történelmi helyzetben. Az *Egy gondolat bánt, macerál...* Petőfi híres címének ironikus ellenpontjaként olvasható. Míg Petőfinél a hősi halál romantikus horizontja erős, itt a beszélő éppen ennek a pátosznak mond ellent. Nem hősi halált kíván, nem akarja felnagyítani a pusztulást, hanem az egyszerű élethez, a túléléshez és a békéhez való jogot mondja ki. A vers humora és öniróniája éppen ebből a pátoszellenes gesztusból nyeri erejét.

A kötet különösen figyelemre méltó vonulata az ekphrasztikus, képzőművészeti ihletésű versek sora. A *Kárhozat*, az *Őszutó*, a *Felszín* és az *Erdő* azt mutatják meg, hogy Marcsák nemcsak a társadalmi és történelmi valóság nyers megjelenítésében erős, hanem a szemlélődőbb, meditatívabb költői módon is. Ezekben a versekben a táj, a fény, a szín és a mozdulatlanság nagyobb hangsúlyt kap, de a háttérben ugyanúgy jelen van az elmúlás. Az Erdő például úgy alakítja a téli csönd, a hiány és a visszahúzódó élet képeit, hogy a természet egyszerre válik külső tájjá és a szorongás belső terévé.

*„A patak emléke mederbe gyűlt avar,
a lombok emléke ágcsonkra hullt árnyék.
Ködtextúrát bontó örvényeket kavar
két nesztelen sikló, sötét tollú szárnyvég.*

*Bükkfa magasodik dacpáncélba zártan,
kérgén dércsipkázta, hegesedett véset.
A kegyetlen évszak csípős fagymarkában
évgyűrűiből is szorongató prés lett.”*

Ezek a szövegek nem feloldják, inkább elmélyítik a kötet által közvetített tapasztalatot.

Szerkezetileg is fontos egysége a könyvnek a *Partok között* ciklus. Már maga a cím is átmenetiséget, közties létet és bizonytalanságot sugall. A ciklus darabjaiban az utazás, az átkelés, a víz, a hajó és a túlpárt motívumai nem egyszerű allegóriaként működnek, hanem összetettebb egzisztenciális kérdések hordozóivá válnak. A *Zsombék* a gyermekkori helyek emlékezetét és az elmúlás tapasztalatát kapcsolja össze, míg *A hajó*, *A tenger* és *A túlpárt* az indulás és megérkezés kultúrtörténelmi toposzait mozgósítják. Ezekben a versekben a túlpárt nem egyértelmű megváltás, a hajó nem a romantikus önkiteljesedés eszköze, a tenger pedig nem a szabadság egyszerű képe, hanem egyszerre vonzó és fenyegető közeg. A ciklus egészében a menni vagy maradni kérdése így nem csupán földrajzi, hanem ontológiai jelentésre tesz szert.

Ebben az összefüggésben különösen emlékezetes a *Stockholm*, a *Ketten egy öreg házban* és az *Üres falak*. Ezekben a versekben a történelmi és politikai környezet közvetlenül hatol be a magánszféra terébe. A *Stockholm* egyszerre személyes és civilizációs tapasztalatot közvetít, a hiányzó megszólított, az északi táj és a karanténba záródó Európa képei egymásra vetülnek. A *Ketten egy öreg házban* a romló ház metaforikáján keresztül működteteti az entrópia poétikáját, míg az *Üres falak* a családi döntés, a menekülés és az otthonvesz-

tés kérdéseit teszi közvetlenné. Ezekben a szövegekben a külvilág már nem szemlélt tárgy, hanem betör a családi térbe, a döntésekbe, a jövőképbe.

*„Várod talán, hogy kimondjam, indulunk,
s alátámasztom használható érvvel,
de a dobozaink színültig vannak,
szívem pedig már egyikben sem fér el.”*
(Üres falak)

A kötet irodalmi önértelmezése a *Somogyi Gábor hazatér*, a *Kovács Vilmoshoz* és a *Tavaszháró* ciklus darabjaiban válik hangsúlyossá. Itt Marcsák nem egyszerűen megidézi a kárpátaljai magyar irodalom előzményeit, hanem a saját helyét keresi ebben a hagyományban. Ez az önellhelyezés egyszerre tisztelettel és kiábrándult. A művészetnek továbbra is van szerepe, de nem heroikus értelemben: inkább az emlékezés, az újramondás, a túlélés és a továbbvitel médiumaként.

*„Magadat ezért ne vedd túl komolyan.
Jobb, ha a poeta mesék tején csüng.
A halállal így könnyebb szembenézni,
vagy elfogadni, hogy holnap is élünk.*

*Vigaszunk, hogy a vers mindig megmarad,
mert a kezdetben volt igével rokon.
S e világot majd segít eltemetni
újrahasznosított lövészárkokon.”*
(Kovács Vilmoshoz)

A *Tavaszháró* ciklus néhány darabjában ez már majdnem ars poetica-szerűen fogalmazódik meg. A költészet egyszerre jelenik meg hiányként, kapcsolatteremtésként és önfenntartó erőként.

A kötet záró szakaszában rövidebb, epigrammatikusabb versek is helyet kapnak, mint az *Állatvédők*, a *Lélekvándorlás* vagy a *Majmok*. Ezek közül több kifejezetten pontos társadalomkritikai megfigyelést sűrít rövid formába, ugyanakkor helyenként az az érzésünk, hogy a csattanóra vagy aforisztikus tömörítésre épülő megoldás némileg leegyszerűsíti azt a komplexebb poétikai működést, amely a kötet legerősebb darabjait jellemzi. Ez azonban inkább arányérzékkel kapcsolatos megjegyzés, semmint lényegi kifogás. A rövidebb versek bizonyos értelemben oldják is a nehezebb szövegek poétikai telítettségét.

Összességében a *Szégyenpiac nagycsütörtökön* erős és következetes kötet. Legfőbb téje annak megmutatása, hogy a háborús jelenidő, a kisebbségi kiszolgáltatottság, az elvándorlás, az otthonvesztés, a közösségi emlékezet sérülékenysége és a morális leépülés tapasztalata miként fordítható át korszerű, jelentéssűrítő és érzékileg telített lírai beszéddé. Marcsák Gergely költészete ebben a könyvben akkor a legerősebb, amikor nem kijelenti, hanem láttatja a pusztulást; amikor a veszteséget nem magyarázza, hanem tárgyokban, felületekben, tájakban, testekben és időjárási képekben teszi érzékelhetővé.

KOVÁCS SÁNDOR

AZ ÁRPÁD-VONAL

Az első védelmi megerősítésekkel ellátott települések még a bronzkorban jelentek meg Kárpátalja területén. Ekkor egy település létének valamilyen védelmi rendszer nélkülözhetetlen eleme volt. Ezekről írott, hiteles forrásanyag hiánya miatt csupán sejtéseink vannak. A honfoglalás előtti kor egyszerű védelmi erődítményei, földvárak – úgynevezett pogányvárak –, illetve azok emléke már egy-egy krónikában, feljegyzésben fennmaradt az utókor számára. Ezekről elsősorban a régészeti feltárások adnak többé-kevésbé reális képet.

A honfoglalás után az országvédő határt az áthatolhatatlan erdőségek és az alföldi mocsárvilág mellett a mesterségesen megépített földhányás, árok, sövény, felhalmozott kőből, fából készült torlasz képezte. Ez volt a gyeprü – az első országerődítés –, amely az ország körül egységes védelmi láncot alkotott. Ezeket több helyen földvárak is erősítették. A gyeprün az átjárókat az úgynevezett országhidak biztosították, amelyek a Kárpátokon átvezető hágókba torkoltak. A gyeprü külső oldalán széles, lakatlan erdősáv (gyeprü elve) húzódott. A Kárpát-koszorú hegyeinek vonulata ezt még egyfajta természetes védelmi vonallal is megtette. A nagy tatárbetörésnek (1241) a gyeprü nem tudott ellenállni, a gyeprüt erősítő földvárak ekkor pusztultak el.

A tatárjárás után kezdődött meg az országerődítés második szakasza – a kővárak építése. Az egykori gyeprü helyén, a Kárpátok lábainál a betörő ellenség visszaverésére egy várláncolat épült ki. A mai Kárpátalja térségében ez a várláncolat elsősorban a nagyobb folyók völgyeit zárta le, mivel az ellenség nagyszámban a hegyeken leginkább a folyók völgyeibe torkolló hágókon tudott átkelni. Az Ung völgyét Neviceke vára és Ungvár vára, a Latorca völgyét Szentmiklós várkastélya, Munkács vára, a Borzsa völgyét Barankavár, Dolha vára, Bodolóvár, Borsova vára, a Tisza völgyét pedig Huszt vára, Nyalábvár és Kankóvár tartották ellenőrzés alatt. Idővel azonban a középkori kővárak az erőteljesen fejlődő hadi technikának egyre kevésbé tudtak ellenállni, az új tűzfegyverek megjelenésével nem tudták ellátni védelmi szerepüket. A 18. század e téren is egyfajta választóvonal volt. A váraknak ezután már elsősorban nem ostromnak ellenálló szerep jutott, hanem sok esetben egész más funkciót láttak el, mint pl. börtön, birtokközpont, az állandó hadsereg ellátó bázisa stb. Sok vár a rombolásnak esett áldozatul.

A 20. század újabb kihívások elé állította az országok védelmét. A modern fegyverek általi fenyegetettségnek kitett határokat újra meg kellett erősíteni. Magyarország itt, Európa közepén az ország biztonsága érdekében nem támaszkodhatott csupán az ezeréves határt képező Kárpátok hegyei által nyújtott természetes védelemre. Új védekezési módszerek kidolgozása vált szükségessé. Ekkor már nem a hatalmas kővárak tudtak ellenállni az ellenségnek, hanem a hegyi átjárók védelmének megerősítése. Magyarország ilyen védővonalat épített ki kelet felől. Ez volt a harmadik országhatár-erősítés – az Árpád-vonal.

Ennek a védelmi rendszernek a szocialista berendezkedés után nagyon mostoha sors jutott. A vesztes, Magyarország a Szovjetunió árnyékában nem beszélhetett róla, kutatásáról pedig szó sem lehetett.

Szabó József János alezredes az ezredfordulón kezdett foglalkozni az Árpád-vonallal. Jelen sorok írója 1999-ben települt át fiával, Kovács Attilával Budapestre. Szabó József felkérésére és vezetésével 2001 júliusában,

A 2001-es kutatóúton Vízköznél, az épülő szálloda előtti bunkernél (később ezt beépítették) Nagy Tamás, Kovács Sándor és Szabó József János (Kovács Attila felvétele)

Nagy Tamás őrnaggyal valamint Kovács Attila gépkocsivezetővel négyen elsőként kutattuk végig az Árpád-vonal kárpátaljai szakaszának völgyzárait, bunkereit, megmaradt létesítményeit. Abban az időben a volt szovjet birodalmi beidegződések miatt Kárpátalján sem nézték jó szemmel a külföldieket, minden idegen gyanús és ellenség volt. Akkor igazi kétlakiként otthon még meg volt az ukrán rendszámú autónk, amellyel közlekedve nem voltunk feltűnőek, egyszerű helyi kirándulók látszatát keltettük. Ezeket a kutatásokat kiegészítve az erdélyi szakasz bejárásával született meg – elsőként a témában – Szabó József János: *Az Árpád-vonal* című könyve (Timp Kiadó, 2002.). Természetesen aztán újabb munkák is napvilágot láttak, ezek közül figyelemre méltó Rakaczky István – Rusz Ferenc: *Magyar katonai erődítések a Keleti-Kárpátokban* (Fiatalok a Vidékért Egyesület, Göd, 2009.) és Mihályi Balázs: *Az Árpád-vonal története 1939–1944* (Kárpátia Stúdió, Budapest, 2014, 2020.).

Megpróbáljuk összefoglalni az Árpád-vonallal kapcsolatos legfontosabb információkat.

1938–39-ben Kárpátalja újraegyesült Magyarországgal. Ezt követően Magyarország kezdte meg az Árpád-vonal kiépítését. Egyesek úgy vélik, hogy ez a Szovjetunió elleni háború jegyében épült. Meg kell jegyeznünk, 1941. június 22-ig Németország és a Szovjetunió szövetségben állt egymással, tehát aligha lehetett gondolni a németekkel jó viszonyt ápoló Magyarország szovjetek általi megtámadására, ekkor még szó sem volt a szovjet offenzíváról. Ebben a korban sok európai ország védelmi rendszerekkel igyekezett határait biztosítani. Később a háború folyamán a helyzet megváltozott, már lehetett tartani egy szovjet inváziótól, ezért a védelmi rendszer filozófiája is megváltozott, a kiépítés felgyorsult és kibővült.

1939. október 30-án a Vezérkari Főnökség (VKF) elrendelte a Magyar Királyi Honvéd Erődítési Parancsnokság létrehozását. Parancsnoka Molnár Pál hadiműszaki törzskari ezredes, helyettese és egyben a Kárpáterődítés megtervezéséért felelős tiszt pedig Hárosy Teofil hadiműszaki törzskari ezredes lett.

Elsőszerű feladat volt a borzalmas állapotban lévő hegyi utak és az egész közlekedési infrastruktúra kijavítása. Az útépitési, hídmegerősítési, erdőirtási munkálatokra munkaszolgálatos zászlóaljakat rendeltek ki. Mindeközben megkezdődött az európai erődítési rendszerek figyelembe vételével az ország-erődítés tervezése. Teljes titoktartás mellett 1940 januárjában megkezdődött néhány kavernaszerű létesítmény építése. A munka szerves részét képezte a

Erődítési munkálatok az Északkeleti-Kárpátokban (vitéz Kozma László, az 1. hadsereg 53. utászzászlóalj tisztje 1944-es felvétele; az 1990-es években átadta Ravasz Istvánnak)

helyszínelés, a terepfelmérés és a feltérképezés. Az utászzásadok mellett alkalmazott civil szakemberekkel titoktartási kötelezvényt íratnak alá. A civil munkavállalók az akkori korban jónak számító munkabért kaptak (még egy kubikos is kapott napi 1 pengő 10 fillért, valamint szállást a barakkokban). Az erődítmények építésében a titoktartás végett munkaszolgálatosokat nem alkalmaztak. Ilyen munkaerőt főleg az előkészítő, útépítő és más munkálatoknál vettek igénybe.

Az egyik ilyen kavernaszerű alagútrendszer építése a Vereckei-szorosban, Felsőgereben és Szarvasháza között húzódó hegy alatt még 1939-ben kezdődött meg. Ez volt az egész Árpád-vonal legnagyobb létesítménye. Ebben hosszú távú védekezésre rendezkedhetett be a honvédség. A hegy gyomrában közel 1,5 km hosszú, helyenként kb. 10 m szinteltolással szétágazó, folyosókkal és falépcsőkkel összekapcsolt alagútrendszer épült. A néhol termékké terebélyesedő alagútrendszer nemcsak óvóhelyül szolgált, hanem egészségügyi ellátóhelyül, valamint a lőszer, az élelmiszer és egyéb ellátmány raktározására is. A bejáratot és a négy külső tüzelőálláshoz vezető kijáratot hermetikusan zárható, vastag páncélajtókkal szerelték fel.

Felsőgerebenen a főutcáról a patak hidjánál, az 50-es házszámnál északnyugat felé letérve (egyébként tábla is jelzi), a temető mellett juthatunk el a bejáratához ($48^{\circ}44'2,9''$ É, $22^{\circ}58'52,9''$ K). A létesítményt – a helyiek elmondása szerint – 1945-ben a szovjet hadsereg konzerválta, be- és kijáraitait berobbantotta. Kb. 20 éven át ilyen állapotban volt, aztán 1968-ban, részben talán a csehszlovák események hatására, a munkácsi határőrsztag ebben alakította ki a vészhelyzeti tartalék-parancsnokságát. Aztán a polgárőrség őrzött raktárnak is használta. A Szovjetunió felbomlását (1991. december 8-án Oroszország, Ukrajna és Belarusz hivatalosan megállapodott a Szovjetunió megszüntetéséről) követően átadták a felsőgerebeni önkormányzatnak. Az 1990-es évektől kezdve a bunkerrendszer a vandalizmus áldozatává vált, elsősorban a fémtolvajlás burjánzott el, de kiszereltek és elloptak minden mozdíthatót (kábeleket, csöveket, ajtókat, szaniter szerelvényeket stb.). A helyiek szeméttárolónak is használták.

*2001-ben a felsőgerebeni bunker páncéllajtáját nagy erőfeszítésekkel sikerült kinyitni. Balról Nagy Tamás, jobbról Kovács Sándor.
(Szabó József János felvétele.)*

2007-ben Horváth Gábor tiszaujlaki vállalkozó látott benne fantáziát, és az önkormányzattól bérbe vette. Hozzálatott a bunker látogathatóvá tételéhez. Azonban 2012-ben helyi vállalkozók ezt nem nézték jó szemmel, és átvették a bunkert. A megmaradt 1 km-es részéből több mint 300 m-t szépen megtisztítottak, felújítottak, a veszélyes szakaszokat lezárták, parkoló létesült, információs táblákat helyeztek ki, és felkészült vezetéssel turisztikai látványossággá tették.

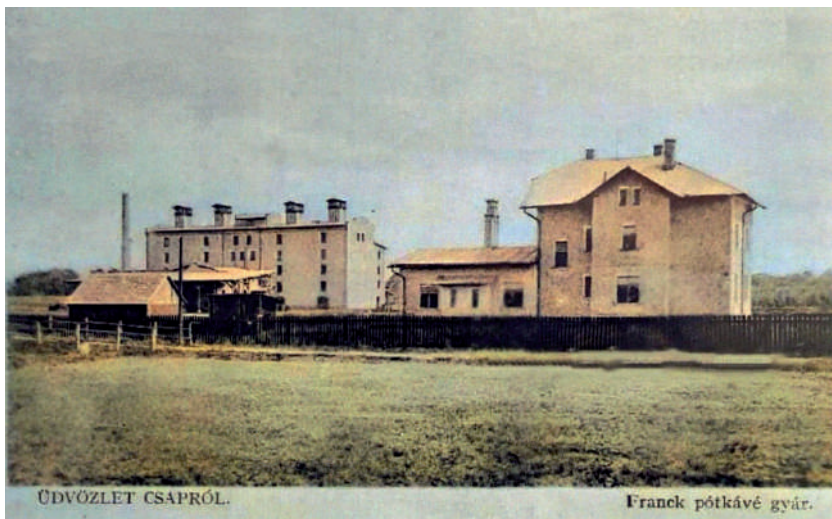
A felsőgerebeni bunker egyik széles alagútja és a bejárata 2015-ben

A magyar katonai vezetés, okulva a németek által elfoglalt francia Maginot-vonal példáján és az 1940-es nyugati hadiesemények hatására, a korábbi erődítési irányelveket megváltoztatta. A felsőgerebenihez hasonló rendszereket később már nem építettek. Néhány hónap múlva ez az építkezés leállt, a teljes kivitelezés nem fejeződött be.

1940 őszén Hárosy Teofil vezetésével új erődítési elméletet dolgoztak ki. Ekkor kapta a terv hivatalosan az Árpád-vonal elnevezést. Az új elmélet, amely nem passzív védekezésen alapult, kihasználta a Kárpát-koszorú nyújtotta természetes védelmi adottságokat. Az ezer méteres hegyek között nagyobb csapatok támadása lehetetlen, a kisebb egységekkel pedig a portyázó határvadászok sikeresen felvehetik a harcot. Ezért a cél a történelmi határon belül, attól mintegy 15–25 km-re az ország belseje felé vezető szűk folyó- és patak völgyek, szorosok lezárása volt. Völgyzár épült az Uzsoki-hágó felé, az Ung völgyében (Utcás–Cirókafalu–Sóslak–Malomrét–Viharos–Havasköz), a Vereckei-hágó felé (Felsőgereben–Volóc), a Toronyai-hágó felé, a Nagyág völgyében, (Vízköz–Ökörmező–Felsősebes), a Talabor völgyében (Alsókalocsa–Szinevér), a Tarac völgyében (Oroszmnokra–Királymező–Brusztura), a Tisza völgyében (Rahó–Tiszabogdány), a Tatár-hágó (Kőrösmező) térségében.

A Budapesten székelő parancsnokság nagyon messze volt a tényleges kivitelezési helyszínektől, ezért 1941-ben úgy döntöttek, hogy az építkezésekhez közelebb Erődítési Csoportparancsnokságot hoznak létre. Az első ilyennek Csap lett a központja. Az Erődítési Csoportparancsnokság első parancsnoka Misnay József százados, hadmérnök, feltaláló volt. A csoportparancsnok mellett vezérkari osztály, gazdasági hivatal (GH), anyagi ellátó részleg irányította a munkát. Az anyagi ellátó részlegnek volt szertári alosztálya, híradórészlege, gépkocsioszlopa, és ide tartoztak az erődítési kirendeltségek. A 10-12 fős tisztiállományban a parancsnokon kívül volt egy segédtiszt, egy GH-tiszt, egy kémelhárító tiszt, további néhány beosztott tiszt, egy gépkocsizó és egy polgári előadó. Szabó József János *Az Árpád-vonal* című könyvében megszólaltatta Zágony Pál egykori századost, aki részese volt az eseményeknek:

„Csapon a vasútállomás mellett volt a Frank kávépörkölő telep. Ez egy nagy raktártelep volt, és itt rendezkedtünk be. Az volt a feladatunk, hogy egy olyan bázist hozzunk létre, ahonnan minden szükséges anyaggal, élelmiszerral ellássuk az erődítési kirendeltségeket. Tehát ott volt a központunk. Volt egy irodaépületünk és két hatalmas raktárépületünk. Azokat mi berendeztük asztalosműhelynek, kovácsműhelynek, lakatosműhelynek, autószerelőműhelynek. [...]

Szabó Nóra gyűjteménye

Csapon az irodámat én nem a lakóépületben rendeztem be, hanem a raktárépületben. A földszinten rendeztük be a műhelyeket, az irodám pedig az emeleten volt.”

Csapon élt akkor Hárosy Teofil ezredes, aki irányította Uzsoktól a Máramarosi-havasokig az Erődítési Csoportparancsnoksághoz tartozó 9 kirendeltséget, amelyek az építkezések helyszínén szervezték a munkát, kezdetben építkezési vállalkozókkal, később önállóan, szakemberek és segédmunkaerő felvételével. Az erődítések építésén kb. 35 ezer munkás dolgozott. A betonhoz szükséges kavicsot Nyékládháza környékéről, a vasalatokat pedig méretre vágva vasúton szállították a legközelebbi állomásokra. Onnan a helyszínre autókon vagy lovasszekereken. A faanyagot a környező erdőkből biztosították. Az egykori csehszlovák és román kiserődök páncélzatát (ajtókat, lőréseket, sőt még a fegyverzetet is) igyekeztek hasznosítani, az újakkal pedig a Ganz gyár látta el az erődöket. 1943 végére Kárpátján az építkezések zöme a befejezéshez közeledett, ezért újabb Erődítési Csoportparancsnokságok jöttek létre Erdélyben, de a csapi jelentőségére utal, hogy ez lett az I. számmal megjelölt Erődítési Csoportparancsnokság.

Az új típusú erődítményeket központilag tervezték. A néhány típustervet aztán az adott terephez igazították.

„Az építések a terepfelméréssel és az állandó erődítések kitűzésével indultak meg. A szemrevételező törzs tagjai a leendő állandó erőd lőréseit rögzítette, ezek irányát és helyzetét vetette papírra. Először a völgyzárban lévő tűzfegyvereket: páncéltörő ágyút, géppuskát és golyószórót rögzítették a völgyzárban. A völgyzárakat általában egy erőd század számára tervezték. A tüzelőállások többsége azonban nyílt tüzelőállás volt, és ezeket a szemrevételező törzsbe delegált gyalogsági, vagy tüzer tiszt jelölte ki harcászati szempontok alapján. Az állandó erődök kijelölése ez után indult meg, ez már a műszaki tiszték feladata volt. Először a lőréssel ellátott kiserődök, illetve lőréseik helyének kijelölésére került sor.” (Bajor Kálmán nyá. őrnagy visszaemlékezése, lásd Szabó József János: *Az Árpád-vonal*)

A páncéltörő ágyúk tárolására külön bunkerek épültek, ahonnan szükség esetén a legénység a harcállásba helyezhette. Néhány kivétel azért volt, például Oroszmkra térségében épült páncéltörő tüzelőállás. Lőréssel ellátott tüzelőállások épültek géppuskáknak, amelyek a terepet pásztázva tarthatták tűz alatt a betörő ellenséget. A parancsnoki bunkerek lőrés nélkül, periszkópos megfigyelővel ellátva épültek. Két helyiségének külön bejárata volt, az egyikben a parancsnok, a másikban a rádiós ténykedett. Fontos betonépítmény volt

a megfigyelőállás. Ezek nagyon szűk négyszögű vagy hatszögű építmények voltak, kémlelő nyílásokkal. Ezekben a szolgálatot ellátó őrszem csak állni tudott.

A völgyzárban több lőrés nélküli betonbunker épült. Ezek tulajdonképpen óvóhelyül szolgáltak a legénység számára az ellenséges tűzérési előkészítés idején és más alkalmakkor, de tárolásra is használható volt. A betonbunkerek falvastagsága 60–100 cm volt. A nagyobb méretűek (9 m² alapterületű) első tere egy raj számára épült. A hátsó, leválasztott részében raktározták a lőszert és az élelmet. A kisebbek (6 m²) egy fél raj befogadására voltak alkalmasak.

Az erődszárad kiszolgálására egészségügyi, konyhabunker és villamosközpont is épült. Sőt, Oroszmokra környékén egy kereszttel ellátott bunkerre is bukkantunk, ami valószínűleg a kápolna szerepét is betöltötte. Egy-egy völgyzárban rendszerint 15–20 betonbunker épült. A betonerődök mellett természetesen számtalan föld-fa erőd, lőállás is épült. Mindezeket közlekedőárkokkal és lövészárkokkal kapcsolták össze. A betonbunkerekből futóárkok vezettek a nyílt tüzelőállásokhoz. A körkörösén védhető védelmi rendszer állásai a hegyoldalban egymás fölött, kölcsönös tüztámogatásban helyezkedtek el. A több vonalban épült rendszer lényege a következőkben rejlett. Ha a betörő ellenség az első vonal védői számára feltartóztathatatlanak bizonyult, akkor a legénység a bunkerekben menedékre lelt. A betörő erők nem a feltörhetetlen bunkerekkel foglalkoztak, hanem nyomultak előre és szembe találták magukat a második vonal védőivel. Ekkor az első vonal legénysége a harcállásba vonulva az ellenség hátba támadásával vette fel újra a harcot.

Balról tetraéder formájú harckocsiakasztó a Brusztura partján, középen futóárkok Kovács Attilával a körösmezői völgyzárban. Jobbról forgalomcsillapító betonszekrények a Tatár-hágón.

(Jósa András Múzeum Tört. dok. 97.1.1. tára.)

A völgyek lezárásának fontos kiegészítői voltak a harcokcsik és a gyalogság mozgása elleni műszaki akadályok. Az útesteken vassorompókat, beton- és fából készült, kövel feltöltött szekrényeket állítottak, betonba ágyazott vaskarókat és szerb sorompókat (betonból előre készített vasfogalat, amelyekbe támadás esetén síndarabokat vagy fagerendákat állítottak) létesítettek. Ezek között a támadók gépjárművei csak kanyarogva, lassan, a védekező tüzérő számára biztos célpontként tudtak haladni. A harckocsi mozgását megakadályozandó az utakat, a folyók és patakok harckocsikkal és gépjárművekkel járható medreit harckocsi-akasztókkal tették járhatatlanná. Az 1 m magasságú, tetraéder formájú harckocsi-akasztók készültek betonból és vassínekből ilyen formára összehegesztve is. A patakokban több helyen négyoldalú betongúlákat helyeztek. Ezek közül Volóctól délre, a Vecsa folyó medrében mai napig megmaradt több ilyen. A harckocsik hegyoldalakban való mozgását betontámfalakkal akadályozták meg. A völgyeket elaknásították, a gyalogság mozgását pedig szögesdrótakadályokkal gátolták.

Az erődszázad nem tartózkodott állandóan az erődökben, azt csupán harc-készültség esetén szállta meg. Arról, hogy milyen erőkkal védelmezték a haza határait és az Árpád-vonalat, képet kaphatunk Rakaczky István – Rusz Ferenc: *Magyar katonai erődítések a Keleti-Kárpátokban* című könyvének példájából:

Tüzelőállás Oroszmokra közelében

„A 26. (nagybereznai) Határvadász Zászlóalj (Zlj.) a 8. határvadász dandár (Munkács) alárendeltségében harcolt.

Felépítése a megalakuláskor:

Létszám: 583 fő (419 rendfokozat nélküli, 105 tisztes, 37 altiszt, 22 tiszt) és 138 ló (35 hátas, négy hámos, 61 málhás és 36 öszvér)

– Zászlóalj törzs: (40 fő, 6 hátsló)

– 1. század: 123 fő, 1 hátas és 22 málhás ló, 16 golyószóró (ebből 4 állványos), egy nehézpuska és két gránátvető.

– 2. század: 123 fő, 1 hátas és 22 málhás ló, 16 golyószóró (ebből 4 állványos), egy nehézpuska és két gránátvető.

– 3. század (Malomrét): 123 fő, 1 hátas és 22 málhás ló, 16 golyószóró (ebből 4 állványos), egy nehézpuska és két gránátvető.

– Géppuskás század: 65 fő, 1 hátas és 14 málhás ló, 6 géppuska

Állománya (1939–1942):

– Árkász szakasz: 39 fő, 1 hátas és 5 málhás ló

– Távbeszélő szakasz: 42 fő, 1 hátas és 11 málhás ló

– Nehézfegyver szakasz: 28 fő, 1 hátas, négy hámos és 7 málhás ló, 2 aknavető, 2 páncéltörő ágyú

– Fogatolt hegyi ágyús üteg (1940-től málházott hegyi ágyús üteg): 103 fő, 40 öszvér, 4 hegyi ágyú és 2 géppuskás raj

A zászlóalj állomáshelye Ungvár.”

Hasonló volt a 25. (munkácsi) Határvadász zászlóalj felépítése is.

A front közeledtével az Árpád-vonal elé az ezeréves határon az első világháborús védelmi rendszerek maradványainak felhasználásával még egy védelmi öv épült – a Szent László-állás. A Kárpátok keleti előhegyeiben pedig, a főgerinc előtt 15–25 km-re, Galíciában kiépített Hunyadi-állás igyekezett még hatékonyabbá tenni az ország védelmét. *(Románia 1944. augusztus 23-ig szövetséges volt, így az Észak-Erdélyben épült Árpád-vonal előtt nem épülhetett előfelvételi állás.)* A teljes védelmi rendszer Kárpátalja térségében 250 km hosszan és 50 km mélyen húzódott. A szovjet hadsereg 1944. július 23-án érte el a Hunyadi-állás vonalát, de átjutni rajta képtelen volt. A Kárpátok áttörésére létrehozott 4. Ukrán Front jól felkészített, pihentetett alakulatai hiába ostromolták, a magyar csapatok augusztus 23-ig, Románia átállásáig hőiesen visszaverték az ellenség támadásait. Még A. A. Grecsko tábornok *(a 4. Ukrán Front részét képező 1. gárdahadsereg parancsnoka)* kommunista elvárások szerint íródott visszaemlékezéseiben is elismeri, hogy a magyar védelmi rendszer nagyon jól ki volt építve.

Hatszögű megfigyelő állás a bejárata felől és egy golyószóróállás maradványai a szerzővel a Mokranka völgyében

„Az ellenségnek a 4. Ukrán Fronttal szembeni fő védőöve az államhatáron húzódtott, a Kárpátok fő hegyláncja mentén. A hegyes terepviszonyok elősegítették a tábori típusú berendezésekkel megerősített, tartós erőd-tűzállások és harcokcsiakadályok fejlett rendszerének kiépítését, erős védelem létrehozását. Valamennyi hegyi átjárót, amelyeken keresztül a csapatok mozoghattak, erős védelmi csomópontokkal zárták el. Az utakon, a folyók árterületein és medreiben, az utak melletti hegyek lejtőin elhelyezett harcokcsi akadályok – -akasztók, korlátok és -sorompók –, a megközelítő útvonalak sűrű elaknásítása és a tartós berendezések az arctámadás számára hozzáférhetetlenné tette a megerősített körleteket. Csak megkerülő manőverek révén lehetett áttörni az úgynevezett Árpád-vonalon. [...]

Az Árpád-vonalon az ellenség – csupán a 4. Ukrán Front szakaszán – összesen 99 támpontot, 759 tartós vasbeton építményt, 394 fa-föld erődöt, 439 nyílt tüzelőállást, 400 kilométer futóárkot és lövészárkot létesített, 135 kilométer hosszú harcokcsi- és gyalogság elleni akadályt (árkot, sáncfalat, torlaszt stb.) épített.” (lásd A. A. Grecsko: *A Kárpátokon át*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1977.)

Grecsko memoárjából Szabó József János a csapatmozgásokat a térképen elemezve fentebb említett könyvében megállapította:

„1. 1944. július 23. – augusztus 2.

Az I. Ukrán Front bal szárnya elérte a Hunyadi-állást, és arra mindenhol felzárkózott; néhány helyen túl is jutott rajta, a magyar VI. hadtest azonban gyors támadással visszafoglalta az elvesztett szakaszokat. Ezt követően

hosszú hadműveleti szünet kezdődött, ami alatt augusztus 5-én létrehozták a 4. Ukrán Frontot. Az elkövetkező napokban feltöltés, pihentetés, utánpótlási vonalak kiépítése, csapatok átcsoportosítása folyt: a 4. Ukrán Frontot fel kellett készíteni a hegyi harcra. Ez idő alatt, augusztus 20-án indult Iasi-Kisinyov körzetében a 2. Ukrán Front támadása Románia ellen.

A Mokranka völgyében megmaradt nagyobb méretű bunkerben az egykori kereszt két ága még látható volt 2007-ben. Talán egészségügyi pont lehetett, vagy kápolnai küldetésére utal? Az előtérben Jurij Kosztyak helyi hegyimentő.

2. Szeptember 9–28.

A 4. Ukrán Front első támadása 4–7 kilométeres előnyomulást eredményezett, de csak néhány helyen jutott el az Árpád-vonal völgyzáraihoz. A front nem ért el eredményt, ismét hadműveleti szünet kezdődött. Jobbra az 1. Ukrán Front támadása Dukla irányában elakadt. A 2. Ukrán Front gyorsan átjutott Románián, rázárkózott az Árpád-vonal székelyföldi völgyzáraira, ám azok hősiiesen tartották magukat. Dél-Erdélyen át azonban a szovjet csapatok tért nyertek, és elérték Magyarország déli határait. Meg kellett kezdeni a Székelyföld katonai kiűrését. A székelyföldi völgyzárak védői mindvégig kitartottak, és fedezték a visszavonulást.

3. Október 2–17.

A 4. Ukrán Front támadása ismét egy helyben topogott. A 2. Ukrán Front elfoglalta Nagyváradot és Debrecennél harcolt, 20-án Debrecen is elesett, a

Kárpátok védőit a bekerítés veszélye fenyegette. Október 17. után a Kárpát-alján fokozatosan megkezdtek az arcvonal visszavételét az Árpád-vonalba. Megkezdődött a küzdelem a német-magyar csapatok kimentéséért a bekerítésből. A 4. Ukrán Front csapatai csak ezután nyertek tért és kezdték meg az üldözést. Október végére a magyar 1. és 2. hadsereg, valamint a német 6. és 8. hadsereg maradványai sikeresen kijutottak a zsákból, és visszavonulnak a Tisza mögé. Nagyobb csapattesteket a szovjeteknek nem sikerül bekeríteniük.”

Vagyis júliustól októberig a Kárpátok magyar védelme feltartóztatta a féltelmetes vörös hadsereget. Láthatjuk, hogy a 4. Ukrán Front nem áttörte az Árpád-vonalat, hanem október 17-étől a visszavonuló magyar és német csapatokat üldözve birtokba vette az üresen hagyott védelmi rendszert. Grecsko tábornok elszólása a könyvében ezt erősíti meg: „...a 2. Ukrán Front csapatainak sikeres hadműveletei miatt – ezek délről megkerülték az 1. magyar hadsereget – az ellenség kénytelen volt megkezdeni csapatainak visszavonását...”

Másutt pedig elismeri, hogy: „...az átkelés a Kárpátokon, az egyik legnehezebb természeti akadályon, amely valaha a Vörös Hadsereg útját állta, s amelyet ráadásul az ellenség jelentősen megerősített és szívsósan védelmezett. A hadművészet történetében első ízben küzdötte le a Kárpátokat...”

Tehát nem bevette a magyar védelmi vonalakat, nem legyőzte az ott védekezőket, hanem *küzdötte le*, azaz nagy nehézségek árán jutott át rajta. Azt hiszem, ez nem akármilyen beismerés a későbbi marsall részéről.

Dr. Ravasz István hadtörténész kutatásaiból tudjuk, hogy a vörös hadsereg 1944. szeptember 27-én a Tatár-hágó térségében lépte át először az ezeréves határt. Pár nap múlva azonban a magyar honvédség visszaverte a támadásukat, és a szovjeteket kiszorították az ország területéről. Dr. Ravasz számba vette Kárpátalja településenkénti szovjet megszállását. (Lásd a *Kárpátalja* című lap 1992. évi számait!) Ebből láthatjuk, hogy október 17. előtt a több mint 600 településből mindössze hét került szovjet megszállás alá: Feketetisza (IX. 28.), Verbiás (X. 03.), Timsor (X. 04.), Tiszabogdány (X. 15.), Tiszaborkút (X. 16.), Nyilas (X. 16.) és Rahó (X. 16.).

A kutatások és a hadi jelentések szerint magában az Árpád-vonalban csupán három völgyzárban folytak harcok. A Vereckei-hágó és Kőrösmező körzetében, valamint az Ung völgyében. Utóbbi egészen 1944. novemberig ellenállt a szovjet hadseregeknek.

Büszkén vonhatjuk le a következtetést: az Árpád-vonal Európában az egyetlen olyan erőrendszer volt, melyen ellenség nem tört át.

Konyhabunker Oroszmokra közelében

Nem véletlen, hogy a szovjet *Hadmérnöki Folyóiratnak* (Военно-инженерный журнал) már az 1945. évi 5. és 6. számában O. Ignatov mérnök-százados és A. Kuznyecov százados tudományos tanulmányban elemezte az Árpád-vonal felépítését. Nyilván a leküzdhetetlen védelmi rendszer elemzése nagyon fontos volt a szovjet hadvezetés számára.

A védelmi rendszer egyes völgyzárait Rakaczky István és az azóta már elhunyt Rusz Ferenc alapos helyszíneléssel és kutatómunkával térképezték fel. A felkutatott létesítményeket völgyzáranként térképvázlatokon bejelezve adták közre. Előbb honlapon (azóta már megszűnt), majd később a fentebb említett könyvben is hozzáférhetővé tették. Elmondhatjuk, hogy az ő munkájuk alapküennek számít ebben a témában. Az Árpád-vonal iránt érdeklődők mindenképpen tanulmányozzák a szerzőpáros könyvét. Munkájuk összefoglalója önmagáért beszél:

„Összesítés az Árpád-vonal létező vasbeton bunkereiről (amelyeket a szerzők megtaláltak és dokumentáltak):

1. Círókaófalú – Utcás: 4 db
2. Sóslak: 10 db (2)
3. Malomrét: 17 db (3)
4. Viharos: 2 db
5. Alsóverecke, Vezérszállás, Felsőgereben: 27 db (3)
6. Volóc: 4 db (1)

7. Ökörmező – Vízköz: 24 db (4)
8. Szinevér: 15 db (3)
9. Alsókalocsa: 8 db (2)
10. Királymező - Oroszmokra - Brusztura: 11 db (7)
11. Kőrösmező: 10 db
12. Rahó: 6 db (2)
13. Tiszabogdány 7 db (2)
- Összesen: 145 db (29)

Néhány völgyzárnál egyes, egymáshoz közvetlenül kapcsolódó épületelemeket összevontunk, illetve egyes helyeken a géppuska bunkerek is kaptak számozást a jobb tájékozódás érdekében. A zárójelben lévő szám az általunk felderített és beazonosított páncéltörő bunkerek számát jelöli.” (Lásd Rakaczky István – Rusz Ferenc: *Magyar katonai erődtések a Keleti-Kárpátokban*)

Az első két településhez mindenképpen kívánczik megjegyzés. Az Ung folyó jobb oldali mellékfolyójának, az Ugarnak (*Ublianka*) egyik mellékága, a Ciroka (*Cirochou*) mentén fekvő Cirokaófalut (*Starina nad Cirochou*) az 1980-ban épült Sztarinai víztároló építésekor elárastották. Cirokaófalú egykori területe ma Takcsányhoz (*Stakčin*) tartozik. A másik, Utcás (*Ulič*) falu az Ugarnál kissé északabbra az Ungba torkolló Utcás (*Ulička*)-patak partján fekszik. Az Ungvölgyi vasútvonal biztosítása érdekében (*a kijelölt demarkációs vonal közvetlenül a vasút mellett húzódott*) folytatott magyar-szlovák kisháború (1939. március 23. – április 4.) következményeként az Ung jobb partján Magyarország birtokba vett 1697 km²-nyi területet (78 település, 69930 lakossal). Tehát ezek a falvak a tárgyalt időszakban Kárpátaljához tartoztak.

A kárpátaljai völgyzárak közül először az ezredfordulón a Talabor völgyében, a Szinevéri-tóhoz vezető frekventált turistaútvonal mentén lévő egyik bunkert jelölték meg ukrán nyelvű táblával. Az általunk végzett első kutatás idején, 2001. július második hetében már olvashattuk a cirillbetűs feliratot. Később ez a felírtas tábla többször is kiegészült információs táblákkal, sőt magyar nyelvűekkel is. Más kérdés, hogy ezek az ismertetőik nem mindig voltak korrektek, de a kárpátaljai éledező turizmus helyi korifeusai legalább igyekeztek felhívni a figyelmet erre a látványosságra.

Ma már több helyen az Árpád-vonal létesítményeire ismertetőtáblák hívják fel a figyelmet, látogatható emlékhelyek létesültek.

P. S. A külön nem jelzett képek a szerző felvételei vagy annak gyűjteményéből származnak.

DUPKA GYÖRGY

SZAMBOR

A KÁRPÁTALJAI MAGYARSÁG MÁSODIK GOLGOTÁJA, 1944–1948

*(Történetek az elődeinket eltipró, megalázó szovjet láger múltjából;
az emlékezés és a megbékélés parkja)*

2.7. A TÁBOROK NEMZETISÉGI ÖSSZETÉTELE

A Kárpátalján és a szomszédos régiókban 1944. november 18. és december 16. között letartóztatott és internált foglyok nemzetiségi összetételének elemzése kiemelten szerepel az NKVD hátszágvédelmi csapatparancsnokának korábban idézett, 1945. december 17-ei összegző tájékoztatójában, amely a 4. Ukrán Front parancsnoka számára készült, konkrétan a Katonai Tanács 1944. november 13-án kelt 0036. számú határozatának végrehajtásáról.¹

Az „összegző tájékoztató” adatai alapján az alábbi, saját szerkesztésű táblázatból látható, hogy az őrizetbe vett 22 951 főből 22 923 fő magyar és német nemzetiségű, csupán 28 tiszt és csendőr/rendőr tartozik más népcsoporthoz. Az adatok is igazolják, hogy a „hátszág megtisztítását célzó művelet” kizárólag a kollektív bűnösség elvét alkalmazva, a magyar és német nemzetiségű katonák és a katonaköteles személyek ellen irányult.

Kárpátalja területén őrizetbe vett és a hadifogoly-gyűjtőállomásokra irányított foglyok nemzetiségi összetétele (1944. november 18. – december 16.)

Nemzetiség	Tiszt	Katona	Katonaköteles személy	Csendőr, rendőr	Összesen
magyar	132	7 669	7 025	164	14 990
német	-	60	68	1	129
Német és magyar		6 319	1179	-	7 498
magyar			292	14	306
cseh	3	-	-	-	3
rutén	16	-	-	-	16

¹ KORSZUN 2022: 191–192; 88. irat.

ukrán	-	-	-	4	4
szlovák	3	-	-	1	4
román	-	-	-	1	1
Összesen	154	14 048	8 564	185	22 951

Különösen a németekre vonatkozó utasítás megkülönböztető tartalmú az irat első oldalán: „A fenti létszámból külön nyilvántartást készíteni a németekről², akik külön táborokba, más nemzetiségű személyektől elkülönítve gyűjtendőek össze. 1944. december 17. Iv. Petrov³ oper. A Fagyjev⁴-dossziéba december 18.”⁵

1945. január 16-ai keltezéssel Mocsalov állambiztonsági őrnagy, a 4. Ukrán Front Hátszágvédelmi NKVD-csapatok hadifogolyügyi osztályvezetője jelentést tett felettesének, Fagyjev vezérőrnagynak a hadifogoly-gyűjtőtáborokban fogva tartott internáltak nemzetiségi összetételéről.

Az internáltak nemzetiségi összetétele a 2. számú frontvezetői gyűjtő- és elosztótáborban, illetve a 4. Ukrán Front gyűjtőállomásain.

1945. január 3-ai adatok

Az intézmény neve	Internált összesen	Német	Magyar	Csehszlovák	Román	Zsidó	Ruszin	Kárpát-ukrán	Egyéb
22. tábor, Szambor	3 518	-	3 021	471	-	12	14	-	-
2. tábor, Szolyva	4 969	3	4 042	206	284	130	293	-	11
3. tábor, Szinna	314	-	16	282	-	-	16	-	-
Perecsenyi tábor	199	-	55	86	-	4	-	54	-

² A Szovjetunió Védelmi Bizottságának 1944. december 16-án kelt, 7161. számú határozata alapján a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa utasításra 1944. december 22–25 között az NKVD-csapatok parancsnoka a Népi bizottságok közreműködésével megszervezte a térség német nemzetiségű lakosságának részleges mozgósítását is. Ez a rendelet a 17 és 45 év közötti férfiakra és a 18 és 30 év közötti nőkre vonatkozott. Az 1945. január 9-i NKVD-jelentés szerint munkavégzés céljából 215 internált német személyt 1945. január 7-én a volóci állomásról útnak indítottak a Donyeck-médeneci célállomás felé. Lásd: KORSZUN 2022: 223; 120. irat, továbbá a 204: 102. irat. A németekkel kapcsolatos megtorló intézkedések, kitelepítések, politikai büntetőeljárások, illetve a koncepciók perek a 60-as évek végéig folytatódtak és több mint 3 ezer személyt érintettek.

³ Petrov hadseregtábornok, a 4. Ukrán Front hadseregpáncsnoka.

⁴ Fagyjev vezérőrnagy, a 4. Ukrán Front Hátszágvédelmi NKVD-csapatok parancsnoka.

⁵ KORSZUN 2022: 192; 88. irat.

66. tábor, Csergov	60	-	6	41	-	-	-	13	-
Vasút-helyreállítás	2 011	-	1 932	15	50	14	-	-	-
Összesen:	11 071	3	9072	1 101	334	160	323	67	11

Az állambiztonsági őrnagy által összeállított táblázat figyelemre méltó és elgondolkodtató. A felügyelete alá tartozó hat táborban a több mint 11 ezer hadifogoly és internált nemzetiségi összetételét mutatja be. Ezek szerint 9 ezer fővel a magyarok vannak többségben. Őket követik 1 101 fővel a csehszlovákok. Ezenkívül 334 román, 323 ruszin, 160 zsidó, 67 kárpát-ukrán, 3 német és 11 egyéb nemzetiségű került nyilvántartásba.⁶

Az osztályvezető a táblázathoz fűzött megjegyzésében tudatja: „az 1945. január 16-án érvényes állapot szerint a frontövezetben az internáltak száma összesen: 8455 fő. Az internáltak nemzeti összetételét illetően pontos adattal 1945. január 16-án nem rendelkezünk, mivel a nemzetiségekre vonatkozó adatok a hadifoglyokat is magukban foglalják. 1945. január 1. és 15. között a befogadótáborok összesen 358 fő internáltat fogadtak be.”⁷

A bemutatott táblázatban csupán 3 német adatát közlik. Más jelentésből tudjuk, Petrov hadseregtábornok utasítására a németeket elkülönítették és más táborba szállították. Feltehetőleg ők a szomszédos Novij Szambori úgynevezett német táborba kerültek.

Magyarázatra szorul a 11 071 internált összesített létszáma.

Megjegyzem, a további jelentések elemzése is eredményes volt. Összesen nyolc tábor adataira bukkantam. Ezek alapján sikerült megszerkeszteni az alábbi táblázatot.

Bővített adatok a nyolc hadifogoly-átvevőhelyen tartózkodó internáltak nemzetiségi összetételéről az 1945. január 3-i állapot szerint⁸

Lágerek	Összesen	Német	Magyar	Osztrák, francia	Lengyel	Rómán	Csehszlovák	Ukrán/ruszin	Egyéb
22. tábor, Szambor	6 571	266	5 603	23/10	-	112	418	85	54

⁶ KORSZUN 2022: 238; 133. írat.

⁷ KORSZUN 2022: 238. 133. írat.

⁸ 337. sz. (TSU./ 549–550.) ügyszer, eredeti forráshelye: Центральный архив коллекции исторических документов, ЦАКИД, Ф. 425. Оп.1. Д. 11. Л. 6.

1. tábor, Novoszelica	427	9	17	- / 4	5	10	319	22	41
2. tábor, Szolyva	8 998	58	7 714	- / -	7	310	357	403	149
3. tábor, Szinna	1 470	8	901	1 / 7	12	71	349	32	89
48. tábor, Kroszno	48	-	6	- / -	1	1	39	-	1
90. tábor, Homonna	51	13	1	1 / 1	2	15	4	8	6
66. tábor	130	1	44	- / -	-	11	43	21	10
Perecsenyi tábor	290	3	134	- / -	-	-	90	63	-
Összesen:	17 985	358	14 420	25/22	27	530	1619	634	350

Időközben napirendre került a tévesen letartóztatottak, a súlyosan betegek és a 45 éven felüli magyar internáltak szabadon bocsátása, ezekről már az egyik alfejezetben beszámoltam. Mint már említettük, 1945. január 6–20 között 2 536 internáltat engedtek haza, ebből 1 378 fő 45 éven felüli magyar, 425 rokkant magyar, 674 szláv nemzetiségű, 13 zsidó, 3 kommunista, 39 sóbányai szakember, 3 fő pedig a nagybocskói vegyikombinát szakembere volt. Más adatok szerint 1945. január 31-ig további 1 766 fő, ebből a „tévesen” letartóztatott szláv nemzetiségű 486 fő és 6 zsidó nyerte vissza szabadságát, valamint, 1099 45 évnél idősebb magyar, 130 rokkant magyar szabadulhatott.

A továbbiakban 2 ezer fős menetoszlopokat vezényeltek a szambori vasútállomásra, ahol marhavagonba préselve a Szovjetunió hátszágában kijelölt munkatáborokba irányították őket.

2.8. TOBORZÁS AZ ÖNKÉNTES MAGYAR ZÁSZLÓALJBA

A Kreml vezetői az ideiglenes magyar kormánnyal közreműködve 1944 decemberében engedélyezték az önkéntes magyar hadosztály megszervezését. Berija belügyi népbiztos utasítására⁹ reagálva Petrov I., a Szovjetunió Belügyi Népbiztossága Hadifogoly- és Internáltügyi Főparancsnokságának vezetője jelentést készített a GUPVI-táborokban tartott magyar hadifoglyok számáról és a magyar hadosztály kialakításáról.

1944. december 26-tól többek között a 4. Ukrán Fronthoz tartozó hadifogoly-gyűjtőtáborokban, történetesen a szambori, szolyvai, perecsenyi magyar hadifoglyok körében az NKVD-tisztek és a táborparancsnokok, front

⁹ KORSZUN 2022: 197–198.93 irat.

osztályok bevonásával szintén hozzáálltak az önkéntes magyar zászlóaljba való toborzáshoz, az önkéntesek kiválasztásához. Tágabb értelemben hozzájárultak a Debrecenben felállítandó magyar hadosztály kialakításához.

Mocsalov állambiztonsági őrnagy egyik utasításában felhívja a szambori táborparancsnok, Mkervallidze őrnagy figyelmét, hogy „*az önkéntes magyar hadosztályba beválogatott magyarok nem tartoznak*”¹⁰ más munkatáborokba küldhető személyekhez.

Az 1945. január 11-ei, Mehliusz vezérezredesnek címzett jelentésében többek között megemlíti: „*az önkéntes magyar hadosztályba beválogatott személyek: 2500 fő*”¹¹, akik a hátországba nem evakuálhatók.

Adatokat találtunk az Önkéntes Magyar Zászlóaljba kiválasztott hadifoglyok indításának rendjéről. Mocsalov állambiztonsági őrnagy 1945. január 14-ei jelentésében arra kéri Fagyevjev vezérezredest, hogy a perecsenyi hadifoglybefogadó-tábor részére továbbra is biztosítsa a gyűjtőtábor őrségét ellátó őrszolgálatot, tekintettel arra, hogy ez a tábor „*jelenleg az Önkéntes Magyar Zászlóaljba kiválasztott hadifoglyok gyűjtőhelyéül szolgál*”, vagyis az „*őrszolgálat maradjon a helyén mindaddig, amíg a magyar nemzeti kormány hadsereg-parancsnokságának képviselői nem állítják elő a magyarokat.*”¹²

Az 1945. február 20-ai Mocsalov jelentés már arról tájékoztatta Kacnelson vezérőrnagyot, a 4. Ukrán front hadtápparancsnokát, hogy 1945. február 18-ára virradó éjszaka a szambori táborból elindították Debrecenbe a 47442. számú szerelvényt, amely 1709 fő, az önkéntes magyar hadosztályba irányított hadifoglyot szállít.”¹³ Azt is megjegyzi, Perecsenyből 830 fős transzportot szállító szerelvény tart szintén Debrecen felé.

Az eddig feltárt dokumentumok szerint a szigorú NKVD-tisztek a szambori lágerben a sok ezer jelentkezőből csupán 2 539 önkéntest válogattak ki, kiszűrték mindazokat, akikről bármilyen terhelő adatot találtak. A túlélők is megerősítik, hogy az ellenőrzésen átesett honvédek úgyszólván a lágerbéli betegségektől, az éhségtől, illetve a lassú halálra ítélestől menekültek meg.

A szambori magyar hadifoglyok köréből kiválasztott önkénteseket – az ideiglenes magyar kormánnyal egyeztetve – Debrecenbe szállították, és az ott felállított egységeket a németek elleni harcra készítették fel.

¹⁰ KORSZUN 2022: 228.123. irat.

¹¹ KORSZUN 2022: 230.125. irat.

¹² KORSZUN 2022: 233.128. irat.

¹³ KORSZUN 2022: 264.157. irat.

2.9. A LETARTÓZTATOTT „ELLENSÉGES ELEMÉK” ELKÜLÖNÍTÉSE A SZAMBORI TÁBORBAN

A levéltárakból előkerült iratokban és dokumentumokban a rabok kategorizálásának ügye is nyomon követhető, ahol gyakran előfordult a rabok csoportosítása. Például a szolvyai, a szambori és más gyűjtőtáborokban a 0036. sz. rendelet alapján elhurcolt magyarokat és németeket az adminisztrációs ügyiratokban, adatfelvételi kartonokban már nem „letartóztatottként” vagy „hadifogolyként”, hanem „internáltként” definiálták, azonban ők is a katonafoglyok közé kerültek, és velük együtt végeztek rabszolgamunkát.

A második körben az internáltak jelentős részét a szambori táborból a hátszágbeli munkaszázlójakba, munkaszázadokba irányították. Például munkaszázadba került mások mellett a kálváriájáról emlékiratot is kiadó feketepataki **Nagy Jenő**¹⁴ és a benei **Horváth László**¹⁵ túlélő is, akik sors-társaikkal a grúziai Tbiliszi egyik téglagyárában 3 évig dolgoztak.

*Az elhurcolt patakiak Tbilisziben. A felvétel 1946 februárjában készült a Vaké nevű téglagyárban. Balról jobbra Nyíri Sándor; Nagy Jenő, Tihor Gusztáv (meghalt), Homoki Ödön (meghalt), Kádár Gusztáv, Dacsinec Ferenc (meghalt), Dacsinec Pál. A fotót egy grúz ember készítette.
(Forrás: <https://www.mek.oszk.hu/23600/23607/>)*

¹⁴ Nagy Jenő, *Megaláztatásban* (A kárpátaljai magyar férfiak deportálása 1944 őszén), Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 1992. <https://www.mek.oszk.hu/23600/23607/>

¹⁵ Horváth László, *Élet a halál árnyékában, Emlékeim a „malenykij robot”-ról*; Horváth Simon, *Sötét ég alatt, Lágerversek, verses levelek*, Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 2004. <https://mek.oszk.hu/23400/23464/>

A harmadik körben olyan esetekre is fény derült, amikor a letartóztatott polgári személyek ügyében az NKVD vagy a SZMERS a nyomozást megszüntette, mégsem nyerték vissza szabadságukat, internáltként kiemelten az NKVD munkatáborába kerültek.

Felmerül a kérdés: a szambori katonafoglyok, civil internáltak táborában kik is voltak az úgynevezett „letartóztatottak”? Az ide vonatkozó dokumentumok szerint 1945. január 11-től L. Berija belügyi népbiztos 0016. sz. „megtorló” parancsa alapján az NKVD és a SZMERS operatív csoportjai a front hátsószágát, illetve a települések lakosságát úgynevezett „profilaktikai műveletekkel” az „ellenséges elemektől megtisztították”. A Kreml vezetőinek készült összefoglaló jelentés¹⁶ szerint a Kárpátaljáról és a vele szomszédos határ menti régiókból 215 540 főt, köztük német, lengyel, magyar (3200 fő), szlovák, olasz nemzetiségű személyeket, valamint a kommunista ideológiától „elhajlott” szovjet állampolgárokat emeltek ki.

N.T. Ratusnij vezérőrnagy, a GUPVI helyettes csoportfőnöke utasítása szerint a „letartóztatottak” közzé sorolták a titkosszolgálati ügynököket, kémeket, diverzánsokat, a polgári társadalomban vezető beosztású tisztviselőket, az állami szektor közigazgatási hivatalnokait, a szovjetellenesnek ítélt szervezetek, pártok önkormányzati és parlamenti képviselőit, a média szerkesztőit, újságíróit és másokat.¹⁷

A gyilkos hatalmi gépezet által szabadságuktól megfosztott polgári személyek közül „kiszűrt” munkaképes rabok sokaságával gyarapították a szambori láger kontingensét.

Ezt erősíti meg Mocsalov állambiztonsági őrnagy 1945. január 20-án kelt 00175. sz. szigorúan titkos utasítása a front lágerrendszerében működő valamennyi gyűjtőtábor parancsnokának, amely a vizsgált téma szempontjából igen figyelemre méltó. Ebben az utasításban többek között a következőket írja:

„Az 1945. január 17-i №00163. sz. utasítást kiegészítem azzal a megjegyzéssel, hogy az újonnan érkező internáltakat nem a 4. Ukrán Front 0036. sz. rendelete értelmében, hanem az NKVD 1945. január 11-i 0016. sz. parancsa értelmében kell kezelni.

Mindazokat, akik az NKVD parancsára érkeztek, nem internáltaknak, hanem letartóztatottaknak kell tekinteni, és a hadifoglyoktól elkülönítve kell nyilvántartani.

A hadifoglyokról szóló általános adatok közé ne iktassák be a letartóztatottak adatait, hanem kezeljék azokat külön.

¹⁶ KORSZUN 2022: 97–99.29. írat.

¹⁷ KORSZUN 2022: 102–103. 31. írat.

Abban az esetben, ha a letartóztatottak kérdőívek nélkül érkeznek, törzslapjukat az átvételi anyagok alapján töltsék ki.

Az Önökhöz eljuttatott letartóztatottakhoz konvoj kíséretet biztosítunk; megengedem, hogy ezek megérkezéséig a letartóztatott személyeket külön menetszlopokba felsorakoztatva küldjék a közös szakaszokba, és különítsék el őket az éjszakai pihenésről.

A szakaszok úgy álljanak össze, hogy elől haladjon a hadifoglyok menetszlopa, mögöttük pedig a letartóztatottak menetszlopa.

*Ha megbetegednek, a letartóztatottakat a hadifoglyok számára megállapított rendben utalják kórházba.*¹⁸

A polgári személyek lágerbéli státusa tehát nem a hadseregben viselt rangjuktól függött, hanem a Moszkvában, illetve a frontokon kiadott parancsoktól és határozatoktól. Az NKVD parancsa, amelyre Mocsalov állambiztonsági őrnagy hivatkozott, csakúgy, mint az ő parancsa, alkalmat adott arra, hogy a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa 1944. november 18-i határozata alapján letartóztatottakat összevegyítsék a később letartóztatottakkal, és ily módon leplezzék a törvényteleniséget, amit a front katonai parancsnoksága követett el a kárpátaljai magyarok letartóztatásakor.

Feletteseinek tett jelentéseiben Mocsalov őrnagy következetesen „letartóztatottaknak” vagy „hadifoglyoknak” és „internáltaknak” nevezte a hadifoglyok gyűjtőtáborokban tartott kárpátaljai polgári személyeket, „*akiket a front katonai tanácsának parancsára tartóztattak le*”. Ezzel önkéntelenül rámutatott az akció valódi kezdeményezőire.

Fölöttébb érdekes Mocsalov őrnagy igazoló jelentésének egyik részlete: „*Szelivanovszkij altábornagynak, a Szovjetunió Belügyi Népbiztossága megbízottjának, illetve Kacnelson vezérőrnagynak, a front hadtápparancsnokának parancsára 1945. 01. 19-től a befogadó- és gyűjtőállomások fogadják a Szovjetunió Belügyi Népbiztosságának 1945. január 11-én kelt, 0016. számú parancsa értelmében letartóztatott személyeket.*”¹⁹

A letartóztatottakat Szelivanovszkij altábornagy, az SZSZKSZ NKVD megbízottjának rendelkezése szerint többek között Mosztiszke „fedőnevű” településre irányítják.

A Szovjetunió Belügyi Népbiztossága 1945. január 11-én kelt, 0016. számú parancsának megfelelően a „letartóztatott” egyének fogadására mind a szolyvai, mind a szambori lágerben felkészültek. Mocsalov őrnagy úgy-

¹⁸ KORSZUN 2022. 244. 138. írat.

¹⁹ KORSZUN 2022: 246.140. írat.

nevezett érkeztetési naplót is készített feletteseinek a 22. számú szambori táborba érkezett „letartóztatott” személyek regisztrálásáról, mozgásáról. A bejegyzés kezdete 1945. január 23., a záró dátum: 1945. február 17.²⁰

Az 1945. február 15-én keltezett egyik ügyirat szerint megérkezett a letartóztatottak első menete. Erről átadási jegyzőkönyv²¹ is tanúskodik, amelyben *Deribas*²², a 22. szambori tábor 2. ügyosztályának vezetője elismeri, hogy a 4. Ukrán Front NKVD Főosztálya képviselőjétől, *Szkobljakov*²³ őrnagytól 2183 fős kontingenst vett át, minden letartóztatott kíséző őrlappal rendelkezett. A jegyzőkönyv aláírásait körpecséttel hitelesítették, amelyen a következő felirat olvasható: „NKVD Hadifoglyok és Internáltak Ügyviteli Főosztálya, a Front № 22. átvevő-továbbküldő hadifogoly lágere”.²⁴

Mocsalov állambiztonsági őrnagy február 28-án utasította²⁵ (Titkosított ügyirat, № 0906.) a szambori tábor műveleti csoportjának parancsnokát a letartóztatottak elhelyezésére és ellátására vonatkozóan. Továbbá jelezte, hogy 3-5 nap múlva Szamborba érkezik a *Szelivanovszkij* altábornagy műveleti csoportjai által begyűjtött újabb 1000 „letartóztatott”, akiknek étkeztetéséhez a norma szerint szükséges élelem beszerzését a *Szelivanovszkij*²⁶ altábornagy által biztosított teherautók igénybevételével kell megvalósítani. A letartóztatottak elszállítása után fennmaradt élelmet a hadifoglyok fenntartására kellett fordítani, az érkező letartóztatottak nyilvántartásba vételéről, számáról pedig jelentést kért.

²⁰ KORSZUN 2022: 249–252. 144. irat.

²¹ 352. sz. (TSU./ 572.) ügyirat, eredeti forráshelye: Русский государственный военный архив, РГВА, Ф. 32885. Оп. 1. Д. 247. Л. 20.

²² *Deribas* NKVD-tiszt, a szambori átvevő-továbbküldő hadifogolytábor (№22. FPPL) 2. ügyosztályának vezetője.

²³ *Szkobljakov* őrnagy, az SZSZKSZ NKVD 1945. január 11-én hozott №0016. sz. határozatának egyik irányítója, *Szelivanovszkij* altábornagy műveleti csoportjának egyik vezetője, aki több mint kétezer szovjetellenesnek minősített és letartóztatott személyt kísért egységével a szambori táborba.

²⁴ 352. sz. (TSU./ 572.) ügyirat, eredeti forráshelye: Русский государственный военный архив, РГВА, Ф. 32885. Оп. 1. Д. 247. Л. 20.

²⁵ 353. sz. (TSU./ 572–573.) ügyirat, eredeti forráshelye: Центральный архив коллекции исторических документов, ЦАКИД, Ф. 425. Оп. 1. Д. 11. Л. 121.

²⁶ *Szelivanovszkij*, Mikola Mikolajevics (1901–1997) altábornagy 1945 január–április között, mint az SZSZKSZ NKVD megbízottja volt a 4. Ukrán Front katonai vezetésében. Nevéhez fűződik közel 3000 Karpatszka Ukrajnai polgár, köztük magyar, ruszin vezető értelmiségiek, vállalatvezetők, pártvezérek, önkormányzati képviselők letartóztatása az SZSZKSZ NKVD 1945. január 11-én hozott №0016. sz. határozata alapján, akiket az NKVD különleges táboraiban őriztek, közülük sokat ki is végeztek. 1951–1953 között, mint Abakumov egyik munkatársát letartóztatták és fogva tartották, megfosztották katonai rangjától is.

A kimutatást készítő Mocsalov őrnagy a megnevezett légerek túlsúlyosságának elkerülése érdekében arra hívta fel *Kovalcsuk*²⁷ altábornagy, a 4. Ukrán Front SZMERS Kémelhárító Főosztálya vezetőjének figyelmét, hogy az űrlappal rendelkező letartóztatott személyekből összeállított kontingenseket ne a felsorolt légerekben helyezték el, hanem egyenesen Szamborba kísérik, ahonnan vagonok és kísérő őrcsoportok igénybevételével juttathatók el a hátszágban kijelölt munkatáborokba.

A SZMERS nyomozótisztjei által „kiszűrt” munkaképes rabok között volt mások mellett **dr. Bacsinszky Ödön**²⁸ (1880–1945) ügyvéd, Ungvár polgármestere, a csehszlovák parlament szenátora, a Bródy- és Volosin-kormány belügyminisztere is, akit Szamborból a Donyeck megyei Jenakijevoba szállítottak, a nehéz bányamunkában súlyosan megbetegedett és 1945-ben meghalt.

A Jenakijevói szigorított munkatáborba irányították ítélet nélkül **Siska István** (Munkács, 1900) ungvári ügyvédet, a *Kárpáti Híradó* és a *Kárpátaljai Közlöny* letartóztatott laptulajdonosát, **Nagy Ferenc** (Marcelova, Szlovákia, 1912) egykor Perecsenyben szolgáló magyar csendőrt, a vegyipari üzem tisztviselőjét, **Steficki Miklós** (Munkács, 1910)²⁹ munkácsváraljai lakost, egykori poroskői tisztviselőt és sokan másokat.

A 4. Ukrán Front SZMERS Kémelhárító Főosztályának parancsnoka ilyen határozatot hozott 1945. január 22-én a Tiszakóródról származó, 31 éves **Gábor Iona** Ungváron élő táncosnő, és a lengyel származású **Tatyinec Emília** ügyében: jóvátételi munkára táborba hurcoltatásukról döntött.

Kaincz Borbála (1919) munkácsi német származású lakost a SZMERS nyomozói 1945 tavaszán tartóztatták le, és német kémnek nyilvánították. Mint nem kívánatos személyt, a gorlovkai szénbányába kényszermunkára küldték. 1952 tavaszán szabadult.

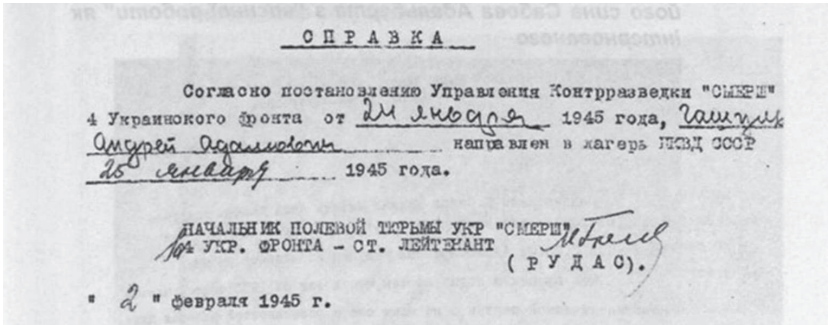
A levéltárból előkerült egy 1945. február 2-án keltezett irat, amely szerint egy számunkra ismeretlen **Gasul Andrást** (Andrej Adamovics) 1945. január 25-én az NKVD-táborba irányítják. Valószínű, hogy ő is Jenakije-

²⁷ Kovalcsuk, Mikola Kuzmics (1902–1972) altábornagy, 1944 áprilisától a 4. Ukrán Front SZMERS Kémelhárító Főosztály vezetője. Felügyelte az 1. gárdahadsereg, a 8. légihadsereg, a 38. hadsereg rögtönítélő hadbírósgát, a kárpátaljai lakosság körében végzett tisztogatási akciókat, nevéhez fűződik számos kárpátaljai vezető értelmiséginek a letartóztatása, halálra ítéltetése és kivégeztetése. 1954-ben törvénybe ütköző cselekedetei miatt leszereltették a szervektől, tábornoki rangjától megfosztották.

²⁸ DUPKA–ZUBÁNIC 2017: 197.

²⁹ Steficki Miklós (Steficka, Mikola Ivanovics) (Munkács, 1910) poroskői (Perecsenyi járás, Kárpátalja) lakos volt, tisztviselőként dolgozott. A SZMERS Nyomozati parancsnokságának 1945. január 25-i határozata alapján került táborba. 1991-ben rehabilitálták.

vóba került. Az igazolást **Rudasz** főhadnagy, a 4. Ukrán Fronthoz tartozó SZMERS Frontesapatok Kémelhárítási Csoportfőnökségének parancsnoka látta el kézjeggyével.

Igazolás Gasul András NKVD-táborba küldéséről.
(Forrás: Korszun, 2012: 649.)

A fentebb ismertetett „magas rangú magyar tisztviselők” ellen a nyomozást a Szovjetunió Belügyi Népbiztosságának 1945. január 11-én kelt, 0016. számú parancsára való tekintettel szüntették meg.

Az ilyen büntetőügyek szereplőit speciális NKVD-táborokba zárták. Ilyen volt a Donyec-medencei Jenakijevóban található haláltábor. Ide került a SZMERS által letartóztatott kárpátaljai értelmiségiek többsége, számuk mintegy 3 ezer főre tehető. A büntetőtábor megpróbáltatásait kevesen éltek túl.

(Folytatása következik)

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

(2026. JÚNIUS, JÚLIUS)

ELISMERÉSEK

* Az ukrán sajtónap alkalmából a Kárpátaljai Megyei Katonai Közigazgatás több helyi média-munkatárs tevékenységét elismerte. A kitüntetettek között voltak a *Pulzus FM rádió* munkatársai, **Kis Viktória**, **Répási Eszter** és **Birta Zoltán**, valamint a *Kárpáti Igaz Szó* újságírója, **Simon Rita** is.

* A *Csodatévő Szent Miklós-renddel* tüntették ki **Babják Zoltánt**, Beregszász polgármesterét. Az elismerést az Ukrán Ortodox Egyház képviselőitől vehette át, akik a közöségért végzett munkáját és szolgálatát ismerték el.

* A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) Ifjúsági Szervezete kapta idén a *Fiatalok a Polgári Magyarorszáért Díjat*, amelyet június 10-én adtak át Budapesten. A plakettet **Dobsa István**, a KMKSZ ISZ elnöke vette át.

* A REVIZOR (PEBI3OP), a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház, a Gyulai Várszínház, a Nemzeti Színház és a Győri Nemzeti

Színház közös produkciója lett az idei, Debrecenben megrendezett Országos Színházi Találkozó egyik legnagyobb nyertese. Összesen négy rangos elismerésben részesült. A szakmai zsűri díjai:

Legjobb előadás – REVIZOR (PEBI3OP)

Legjobb női mellékszereplő – **Polyák Anita**

Legjobb jelmeztervező – **Pál Alexandra**

A MASZK–SzínészZSŰRI díjai:

Básti Lajos-díj a legjobb 35 év alatti színésznek – **Séra Dániel** és **Jakab K. Tamás** megosztva, a REVIZOR című előadásban nyújtott kiemelkedő alakításukért.

* Csopák Éva, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem Pedagógia, Pszichológia, Tanító, Óvodapedagógia, Oktatás- és Intézményvezetés Tanszékének oktatója 2026. július 16-án nyilvános online vita keretében védte meg doktori disszertációját. A védésre a Hmelnickiji Nemzeti Egyetemen került sor. Az értekezés címe: A jövőbeli pedagógusok felkészítése az alsó tagozatos

tanulók beszédkompetenciájának fejlesztésére Kárpátalja multikulturális oktatási környezetében (Підготовка майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття). A doktori kutatás témavezetője Orosz Il-dikó, a Rákóczi Egyetem elnöke volt.

* Aranyérmet szerzett a Nemzetközi Kémiai Olimpián (IChO 2026) a kárpátaljai származású Kozák Román – számolt be róla a Telegramon Miroszlav Bileckij, a Kárpátaljai Megyei Katonai Közigazgatás vezetője. Kozák Román az Ökörmezői kistérséghez tartozó Tarfalui Líceum 10. osztályos tanulója. A kárpátaljai diák a több mint 90 országból érkezett 360 versenyző között bizonyult a legjobbnak az Üzbegisztánban megrendezett rangos megmérettetésen.

Szerkesztőségünk gratulál a kiemelkedő szakmai eredményekhez, és további sikereket kívánunk!

FONTOSABB ESEMÉNYEK, RENDEZVÉNYEK

JÚNIUS

* A Lett Köztársaság Budapesti Nagykövetsége, a diplomáciai testületet vezető **Jurijs Pogreb-naks** nagykövet felkérésére **Dupka**

György történész és lágerkutató bemutatta a *Magyar hadifoglyok, internáltak a Baltikumban (1944–1953) (Lágerek, nyughelyek bejárása és helyszínelése)* című nemrég megjelent könyvét. A lettországi 44 hadifogolytáborban 1944–1950-ben levéltári adatokkal igazoltan 1624 magyar (honvédek, munkaszolgálatosok, civilek) raboskodott, 1119-en szerencsésen hazatértek, 362 honfitársunkról nincs adat, több mint 40-en elhunytak. Megerősítették, hogy a kölcsönös emlékezetpolitika területén, amely része a lett–magyar kapcsolatoknak is, még sok a tenni-való, a nagykövetség a GULAG–GUPVI-kutatókkal a továbbiakban szívesen együttműködik.

* A nemzeti összetartozás napja tiszteletére a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége (MÉKK) kezdeményezésére koszorúzással egybekötött megemlékezést tartottak *Posch Alajos* újságírónak az ungvári Kálvária temetőben lévő sírjánál. **Dr. Zubánics László** történész az UNE UMOTI Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék vezetője mondott beszédet, egyben ismertette az ungvári közéleti személyiség tragédiába torkolló életútját, akit több mint száz évvel ezelőtt az Ungvárra bevonult cseh legionisták halálra szurkáltak. Imát mondott a mártír újságíró lelki üdvéért **Héder János**, az ungvári és az ungarnóci refor-

mátus gyülekezet lelkésze, a Kárpátaljai Református Egyházkerület főjegyzője. Koszorúzott **Albertné Simon Edina**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának konzulja, **dr. Zubánics László**, az UMDSZ elnöke, **dr. Spenik Sándor**, az UNE UMOI igazgatója, az UMDSZ Országos Tanácsának elnöke, **dr. Dupka György**, a MÉKK elnöke. Az eseményt megtisztelte jelenlétével **Marcsák Gergely** költő, a KVI elnöke, **Meskó János**, a Szolyvai Emlékparkbizottság tagja.

* Magyarország Ungvári Főkonzulátusán rendhagyó könyvbemutatót tartottak, ahol **Albertné Simon Edina** konzul köszöntötte a jelenlévőket. **Fülöp Andrea Mária** első beosztott konzul **Bacsikai József** főkonzul nevében szólt a résztvevőkhöz. Kiemelte: **Dupka György** évtizedek óta a szovjet megtorlások, a kárpátaljai magyarság elhurcolása és a politikai elítéltek sorsának egyik legfontosabb kutatója. Többek között elmondta, hogy Magyarország Ungvári Főkonzulátusa támogatásával sikerült megjelentetni bővített kiadásban *Dupka György Kárpátaljai politikai elítéltek, Gulag-rabok, mártírok panteonja 1944–1970* című monográfiáját a tanintézetek, közkönyvtárak és magyarságin tézmények számára. A könyvet **dr. Zubánics László** történész, a történelemtudományok kandidátusa,

docens, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszékének vezetője méltatta.

Dupka György előadásában arról beszélt, hogy legújabb könyvével a kommunista diktatúra közel 1500 (a történelmi egyházak, a közéleti személyiségek, szülőföldjüket szerető patrióták stb.) kárpátaljai áldozatának állít emléket, akiket 1944–1970 között a szovjet megtorló szervek (NKVD/KGB) rendszerellenesség vádjával GULAG-rabságra vagy halálra ítélték.

A könyvbemutató elején és végén **Marcsák Gergely** irodalomtörténész, író, költő, zeneszerző és énekes lépett fel. Előadásában elhangzott a *Lágerballada* című, ismeretlen szerzőtől származó megzenésített vers, valamint saját, *Bródy* című költeménye is, amelynek ez volt az ősbemutatója.

* A nemzeti összetartozás napján Sátoraljaújhelyen a Református Iskola, Gyermekek és Ifjúsági Kórus – **Pappné Rjaskó Natália** karmester vezényletével – előadták **Dupka György** 1988-ban írt *Levél c. Ivaskovics József* által megzenésített versét: <https://www.facebook.com/reel/1019350277697369>

* A kommunista diktatúrák egyházi üldözéseinek egyik alakjára, a kárpátaljai Felsőkalocsán 80 éve brutálisan meggyilkolt **Legeza Péter** vértanú papra emlékeztek

Budapesten, az Aranyszájú Szent János Görögkatolikus Kulturális Központban. A **Legeza László** elnöketével lezajlott konferencia nyitó előadását **Dupka György** GULAG–GUPVI-kutató történész *Kárpátaljai egyházak kálváriája a szovjet megszállás alatt* címmel tartotta meg. A továbbiakban a konferencián történészek, egyházi személyek és kutatók mutatták be Legeza Péter életét, a kárpátaljai görögkatolikus közösség 20. századi sorsát, valamint a kommunista egyházüldözések máig ható következményeit. Az előadások a korszak történelmi háttérétől kezdve a személyes életutakon át több nézőpontból vizsgálták meg a vértanúság témáját. Ennek jegyében fejtette ki gondolatait **Marosi István** görögkatolikus pap, igazgató (Beregszász); **Zeikán Augustina** nővér, történész (Ungvár); **Legeza László** mérnök, fotográfus, szakíró (Budapest); **Sztároszta Borisz** görögkatolikus pap (Kárpátalja, Felsőkalocsa); **Pidhirszkij Vaszil** görögkatolikus pap, történész (Ungvár); **Földváriné Kiss Réka**, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága elnöke; **Kramarenkó Viktor**, a Magyar Országgyűlés ruszin nemzetiségi szószólója. Az itteni kápolnában panahidával emlékeztek meg Legeza Péter vértanúról, akinek a boldoggá avatási eljárása is napirenden szerepel. A konferencia

anyagait könyvalakban is kiadják a Görögkatolikus Metropólia támogatásával.

* **Bodrog László**, a kisvárdai Kárpátalja Ház szakmai igazgatója meghívására **Dupka György** *A kárpátaljai könyv- és folyóiratkiadás, irodalmi élet helyzete a háború árnyékában* címmel tartott előadást. Majd bemutatta a háborús években a Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozatban Ungváron és a KMMI-füzetek sorozatban Beregszászon megjelent kiadványokat, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége 2002-től kiadott *Együtt – Irodalom-művészet-humán tudományok-kultúra* c. folyóiratot.

* A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése 97. alkalommal rendezte meg a kortárs magyar irodalom legnagyobb szabadtéri ünnepét a Vörösmarty tér, a Vigadó tér és a Duna-korzó területén. A három helyszínen több mint 170 kiállító fogadta az érdeklődőket a 97. Ünnepi Könyvhéten. A megnyitó ünnepségen a kárpátaljai származású írók képviselőjében **Dupka György**, **Kovács Sándor**, **Marcsák Gergely**, **Lengyel János** vett részt.

* Az Ünnepi Könyvhéten a kárpátaljai származású szerzők közül **Marcsák Gergely** (Kincseshomok–Beregszász, 1990) költő *Székenyiac nagycsütörtökön* című verseskötetét,

Lőrincz P. Gabriella (Beregszász–Szanda, 1982) költő *Hetedik nap* című istenes verseket tartalmazó könyvét, **Gerzsenyi Gabriella** (Beregszász–Szentendrei-sziget, 1977) író *A hazajáró* című prózai kötetét, **Finta Éva** (Beregszász–Sárospatak, 1954) költő *A szív irányai* című verseskötetét dedikálta a standokon. A felsorolt könyvek magyarországi kiadók gondozásában jelentek meg.

* A PontPécs Fesztiválon, a Zsolnay-negyedben levetítették a kárpátaljai **Nagy Zoltán Mihály** író azonos című regénye alapján készült *A Sátán fattya* című filmet. A vetítés után lehetőség nyílt a film alkotóival való beszélgetésre is.

* A Munkácsy Mihály Magyar Házban megnyitották a munkácsi születésű, Magyarországon élő és alkotó **Csepeli Okszana** *Itthonról haza* című egyéni kiállítását. Köszöntő beszédet mondott **Tarpai József**, a Munkácsy Mihály Magyar Ház igazgatója és **Gombor Bence**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának konzulja.

* Sor került az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézet (UNE UMO-TI) Magyar Filológiai Tanszékén a négyéves képzésben részt vevő végzős hallgatók záróvizsgájára. **Dr. Dupka György** megtisztelő felkérésnek téve eleget, az egyetem egykori végzőseként elvállalta a

vizsgabizottság elnökének szerepét a nemrég megválasztott **dr. Nagy Natália** tanszékvezető, docens, **dr. Berta Eleonóra** egyetemi docens, **dr. Talabircsuk Okszana** docens társaságában. A magyar szakos hallgatók a vizsgatételek feldolgozása után átfogó képet adtak mindarról a filológiai, nyelvészeti, műfordítás-elméleti tudásról és gyakorlati tapasztalatról, amelyet képzésük éve alatt elsajátítottak.

* Magyarország Ungvári Főkonzulátusa adott otthont **Naum Repkin** (1941–2013) kárpátaljai festőművész emlékkiállításának. A tárlaton az 1995-ben Ungváron az év művészeinek megválasztott festőművész mintegy 20 alkotása volt látható, amelyek közül többet először tekinthetett meg a nagyközönség.

* Hagyományosan a Körösvölgyi Sokadalommal vette kezdetét a Gyulai Várszínház 63. nyári évada – tudatta **Elek Tibor**, a teátrum igazgatója. Többek között a *Volt egyszer egy...* című családi mesét adták elő **ifj. Vidnyánszky Attila** rendezésében a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházzal.

* 84 éves korában elhunyt **Kmetty Attila** (Ungvár, 1942. 10. 17. – Vác, 2026. 06. 26.) nyugalmazott újságíró, a *Kárpáti Igaz Szó* egykori rovatvezetője.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem megtartotta

tanévzáró és diplomaátadó ünnepségét a beregszászi református templomban. Az idei tanévben alapképzésen 250, mesterképzésen pedig 60 hallgató szerzett diplomát.

JÚLIUS

* Második alkalommal adott otthont a Beregszentmiklósi Művésztelep a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) ösztöndíjasai számára szervezett összművészeti alkotótábornak. A programot a Pro Arte – Munkács civil szervezet hívta életre **Matl Péter** szobrász- és festőművész vezetésével. A nyolcnapos tábor célja, hogy különböző művészeti ágak képviselői inspiráló környezetben dolgozhassanak együtt, új technikákat próbáljanak ki és kapcsolatokat építsenek.

* A Kárpátaljai Rózsahölgyek Társaságának (elnök: **Mező Diana**) egyik legrégebbi hagyománya, hogy minden évben egy-egy rózsatővel és emléktáblával állítanak emléket Beregszász ismert és elismert nőalakjainak. Ebben az évben **Győrffy Mária Ilona** kiváló beregszászi pedagógus előtt tisztelegtek. Az emléktáblát és a rózsatövet Győrffy Mária Ilona lányai – **Győrffy Ágnes** és **Bárdos Nóra** leplezték le.

* Ungváron, a Novák Endre Kárpátaljai Megyei Klinikai Kórház udvarán felavatták a névadó kiváló

orvos, a kórház alapítójának miniszobrát, aki hosszú ideig főorvosa is volt az egészségügyi intézménynek. Az új bronzkompozíciót az orvosi intézmény udvarán helyezték el. Ez az alkotás Ungvár 83. miniszobra, alkotója **Roman Murnik** ungvári szobrászművész. Novák Endre a bécsi és a budapesti egyetemen szerzett orvosi diplomát. 1873-ban lett az ungvári kórház főorvosa, amelyet 54 évig folyamatosan irányított.

* Negyvenhét végzős hallgató vehette át oklevelét a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem Felsőfokú Szakképzési Intézetének tanévzáró és diplomaátadó ünnepségén, az intézmény hagyományaihoz híven a beregszászi Szent Kereszt Felmagasztalása római katolikus templomban.

* Az Ungvári járásban négy helyszínre is ellátogatott a mezőegcsei Csodaszarvas Bábszínház (vezetője **Mester Viola**). A KMKSZ szervezésében Csap és Rát után Kisdobronyban és Nagydobronyban a helyi óvodákban *A kiskakas gyémánt félkrajcárja* című mesével szerepeltek.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem és a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) Szalókai Alapszervezete emléktábla-avatással egybekötött megemlékezést szervezett **Soós Kálmán** (1962–2011), a Rákóczi Egyetem egykori rektora halálá-

nak 15. évfordulója alkalmából. A megemlékezésre Soós Kálmán szülőfalujában, Szalókán került sor. Az esemény zárásaként a megjelentek felavatták *Soós Kálmán emléktábláját* szülőházának falán.

* A Kárpátaljai Megyei Szabadtéri Néprajzi Múzeum (skanzen) adott otthont **Néger Krisztina** ungvári keramikus és iparművész jubileumi önálló kiállításának. A *Színek és formák párbeszéde* című tárlaton különböző technikákkal készült munkák láthatók, összesen 160 darab. A képek zöme nemezeléssel, száraz gyapjútűzdeléssel technikával készült, de vannak kerámiák és vegyes technikával készített alkotások is.

* A Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozat 321. kiadványaként elkészült és a KMMI honlapra is feltöltésre került **Dupka Nándor Pásztor** *Ferenc vértanú „Hitét nem tagadta meg, inkább a halált választotta”*. *A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház hitvallói (1945–1991)* c. könyvének (http://kmmi.org.ua/.../DN_Pasztor_001-281_j_compressed.pdf) angol verziója: NÁNDOR DUPKA MONSIGNOR FERENC PÁSZTOR, EPISCOPAL VICAR AND MARTYR „He did not deny his faith, but rather chose death.” *The Confessors of the Roman Catholic Church in Transcarpathia (1945–1991)*.

* Az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézetének (UNE UMOTI) 43 diákja vette át az alapképzés elvégzését igazoló oklevelet nappali és levelező tagozaton. A 2025–2026-os tanév végét jelző eseményre idén először különleges helyszínen, a Boksaj József Kárpátaljai Megyei Szépművészeti Múzeum nagytermében került sor. Az ünnepséget **Imre Gyula**, az UNE UMOTI igazgatóhelyettese nyitotta meg. Az alapképzés (BA/BSc) elvégzését igazoló diplomákat **Spénik Sándor** és **dr. Cseh Áron** adta át a végzős diákoknak. Idén 4 magyar nyelv és irodalom, valamint 3 magyar nyelv és angol szakfordító, 9 történelem, 6 országismeret-nemzetközi kapcsolatok, 11 matematika, 6 fizika és 4 informatika szakos vehette át a diplomát, akik közül ketten kitüntetéssel végeztek, hárman pedig 2 oklevelet vehettek át.

* **Gogola Zoltán** beregszászi festőművész egyéni kiállításának ünnepélyes megnyitójára került sor a Munkácsy Mihály Magyar Házban. Az eseményt **Petrusevics Vivien-Nikolett**, az intézmény kulturális menedzsere nyitotta meg. Köszöntő beszédet mondott **Tarpai József** igazgató, **Papp Ferenc**, Magyarország ungvári konzulja. **Matl Péter** Munkácsy Mihály-díjas kárpátaljai szobrászművész, a

Pro Arte – Munkács civil szervezet elnöke a kiállítást megnyitó beszédében szakmailag méltatta **Gogola Zoltán** alkotásainak színvilágát és festői igényességét.

* Elkészült és a KMMI honlapjára feltöltésre került a Kárpátaljai Magyar Könyvek 320. kiadványának elektronikus változata: **Sz. Kárpáthy Kata**: *Trivoga*. Versek. Szerkesztő: **dr. Zékány Krisztina**. Tipográfia: **Dupka Zsolt**. Ungvár–Budapest, 2026. Kárpátaljai Magyar Könyvek 320. ISSN 1022-0283. A kiadvány az érték- és emberpusztító háborús helyzetben született 53 verset tartalmaz 5 ciklusba rendezve.

* Az előző évek hagyománya-hoz híven idén is megemlékezést szervezett a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Tiszaújlakon. Az eseményen a Rákóczi-szabadságharc első győztes ütközetére emlékeztek: előbb a sóháznál, majd a Turul-emlékműnél.

* Az Ungvári Magyar Ház Galériában **dr. Zubánics László**, a KMMI elnöke nyitotta meg *Nigriny Edit* (1951–2024) emlékkiállítását. Többek között elmondta, az ungvári születésű képzőművész az ungvári magyar művészeti élet meghatározó személyisége és a MÉKK Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesületének aktív tagja volt. Műveiben a színek gazdagsága, a játékos for-

mavilág, valamint a népművészeti és mitológiai motívumok egyaránt hangsúlyosan jelen vannak.

* A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) szervezésében idén is megtartották a Keresztyén Balázs Olvasótábort közel negyven gyerek részvételével.

* Csaknem ezer magyar nyelvű Biblia jutott el eddig Kárpátaljára a Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat és a magyarországi, valamint erdélyi adományozók összefogásának köszönhetően. A kezdeményezés célja, hogy a háború sújtotta térség magyar hívei saját Szentíráshoz juthassanak, miközben az akció tovább folytatódik.

* Megkezdődött a Szolyvai Emlékpark kőtablóira felvésendő áldozatok kibővített névjegyzékének közzététele. Az összeállítást településenként, az egykori járási beosztás szerint teszik közzé, hogy az érintett családok és a kutatók ellenőrizhessék, illetve szükség esetén kiegészíthessék az adatokat – tudatta a Kárpátalja.ma hírportál. A névjegyzék a Magyar Nemzeti Levéltár szovjet hadifogoly-adatbázisának feldolgozására épülő, több éve zajló kutatómunka eredménye. A kutatás során eddig mintegy másfél ezer új névvel bővült a Szovjetunióba elhurcolt, a GULAG- és GUP-VI-táborokban elhunyt kárpátaljai áldozatok nyilvántartása. A tervek

szerint 2026. november 22-én, a Nemzeti Emlékezet Bizottságának (NEB) támogatásával közel harminc új emléktáblát avatnak fel a Szolyvai Emlékparkban. Az elkészült táblákra összesen 1175 áldozat neve kerül fel.

Dupka György történész és lágerkutató közösségi oldalán elsőként közzétett összeállítás a történelmi Bereg vármegye egykori településeinek pótlólagos veszteséglistáját tartalmazza. A névsorban internáltak, honvédek, munkaszolgálatosok, valamint politikai represszió áldozatai szerepelnek többek között Beregszász, Bányó, Badaló, Bene, Beregdéda, Gát, Nagyberég, Mezőkaszony, Mezővári, Nagymuzsaly, Salánk és számos más beregvidéki település vonatkozásában.

A második körben az egykori Ugocsa vármegye, illetve a történelmi Nagyszőlősi járás településeinek pótlólagos veszteséglistáját tették közzé. A névsor olyan települések áldozatait tartalmazza, mint Nagyszőlős, Salánk, Tiszaújlak, Verbóc, Királyháza, Nevetlenfalva, Tiszapéterfalva, Nagypalád és több más ugocsai település. Ezt követően a további járasok (Munkácsi, Huszti, Técsői, Rahói, Szolyvai, Ilosvai Ökörmezői és a Volóci járasok) veszteséglistái is feltöltésre kerültek.

A kutatók kéri az érintettek és a hozzátartozók segítségét a névjegyzék pontosításában. Amennyiben bárki észrevétellel, kiegészítéssel vagy javítással rendelkezik a közzétett adatokkal kapcsolatban, azt örömmel fogadják a végleges névsor elkészítése érdekében.

A kutatás részletes eredményei és a kibővített adatbázis a Iustitia Gulág- és Gupvikutató Intézet honlapján érhető el: <https://gulag-intezet.hu/>.

KÖNYVESPOLC – 2026

Az *Együtt* című irodalmi-művészeti-kulturális-humán tudományi folyóirat 2002–2026 között megjelent számai itt tekinthetők meg:

<http://kmmi.org.ua/konyvtar/folyoiratok/egyutt>

<https://epa.oszk.hu/html/vgi/boritolapuj.phtml?id=595>

KÁRPÁATALJAI MAGYAR KÖNYVEK

(Sorozatszerkesztő és felelős kiadó: **Dupka György**)

A KMMI honlapjára feltöltésre került

Sz. Kárpáthy Kata: *Trivoga*. Versek. Szerkesztő: dr. Zékány Krisztina. Tördelés és borítóterv: Dupka Zsolt. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2026. ISBN 978-615-

5757-53-2. ISSN 1022-0283. <https://kmmi.org.ua/konyvtar/konyvek/reszletes/trivoga>

Nandor Dupka. *Monsignor Ferenc Pasztor Vicarius the Martyr.* „He did not deny his faith, he choze death instand”. Confessors of the Roman Chatolic Church in Transcarpathia (1944–1991) Translated from Hungarian by Dr. Peter Ortutay. Reader and Reviewer: Dr. Natália Váradi, Dr. László Szilágyi. Ungvár–Budapest, 2026. ISBN 978-615-5757-56-3. ISSN 1022-0283. <https://kmmi.org.ua/konyvtar/konyvek/reszletes/monsignor-ferenc-pasztor-episcopal-vicar-and-martyr-1>

MEGJELENT

Dupka György–Marcsák Ger-gely–Szlucky Éva–Zékány Krisztina–Zubánics László: *Bibliográfiai adattár és eseménykrónika Vári Fábán László Kossuth- és József Attila-díjas kárpátaljai író, költő, folklórkutató, műfordító születésének 75. évfordulójára.* KMMI-füzetek XXXIII. Ungvár–Budapest, 2026. Tárolt változat: <https://kmmi.org.ua/konyvtar/konyvek/reszletes/vari-fabian-laszlo>

AHUNGAROLÓGIAAKTUÁLIS KÉRDÉSEI NAPJAINKBAN (történelem, társadalomtudomány és néprajz). Nemzetközi tudományos konferencia anyagai (Ungvár, 2023.

október 26–27.) A tanulmányok szerzői: Balla Eszter, Ferkó Klaudia Stefánia, Kovács Eleonóra, Zubánics László, Tancsinec Vitalij, Dupka György, Mihók Richárd, Braun László, Ferkó Okszana. Kárpátaljai Magyar Könyvek 317., Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet – Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest 2025. <https://kmmi.org.ua/konyvtar/konyvek/reszletes/a-hungarologia-aktualis-kerdesei-napjainkban>.

Dupka György: *Magyar hadifoglyok, internáltak a Baltikumban, 1944–1953.* (Lágerek, nyughelyek bejárása és helyszínelése). Történelmi monográfia. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Képszerkesztő és közreműködő: FUCHS ANDREA. Intermix Kiadó – Szolyvai Emlékparkbizottság, Ungvár–Budapest, 2026.

Dupka György: *Kárpátaljai politikai elitáltak, Gulág-rabok, mártírok panteonja 1944–1970.* „Én Istenem, a keresztet vállainkról vedd le!” (Történelmi áttekintés, adattár, dokumentáció). Képszerkesztő és közreműködő: Fuchs Andrea. Második, bővített kiadás. Szolyvai Emlékpark Alapítvány – Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2026. Tárolt változat: <https://kmmi.org.ua/konyvtar/konyvek/reszletes/karpataljai-politikai-elitáltak-gulag-rabok-martirok-panteonja-1944-1970>

ELŐKÉSZÜLETBEN

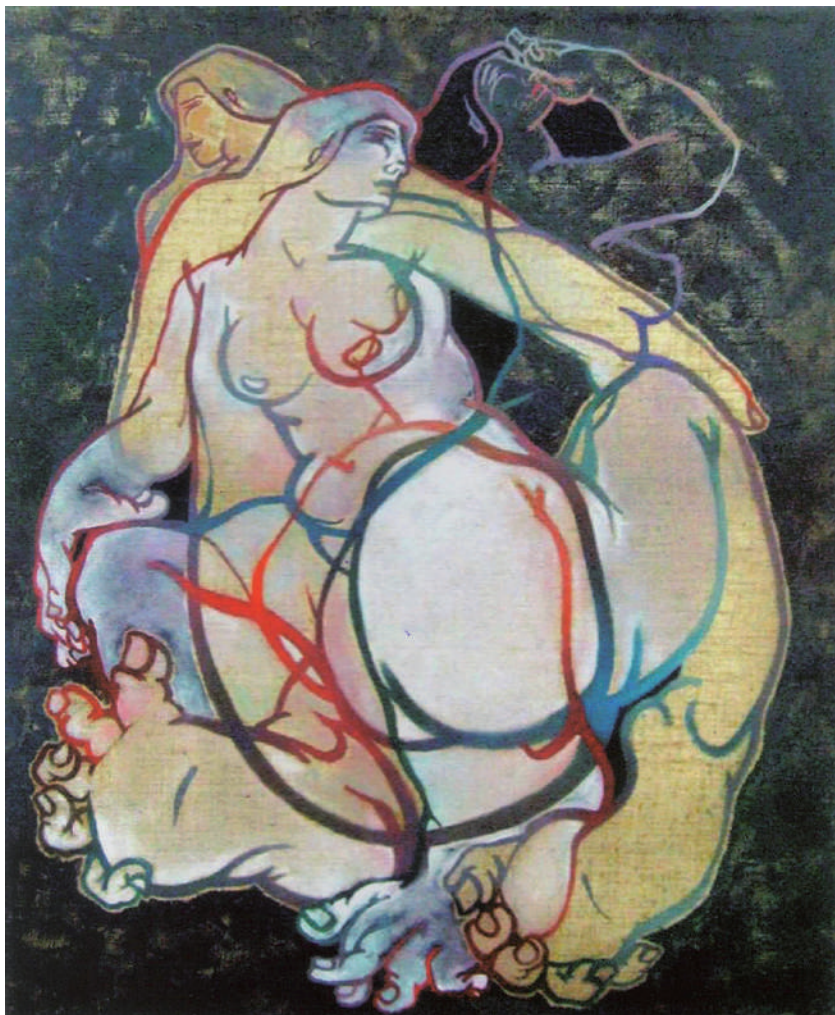
Dupka György: *Szambor. A kárpátaljai magyarság második golgotája 1944–1948. (Történetek az elődeinket eltipró, megalázó szovjet láger múltjából; az emlékezés és a megbékélés parkja)* Monográfia. Lektorálta: dr. Zubánics László. Ungvár–Budapest, 2026.

A GULAG–GUPVI-kutatók nemzetközi fóruma Kárpátalján, 2025. Nemzetközi emlékkonferencia, Beregszász, 2025. november 15. A Szolyvai Emlékpark Évkönyve.

Összeállította, a jegyzeteket írta: dr. Dupka György. Lektorálta: dr. Zubánics László. Ungvár–Budapest, 2026.

Dupka György–Fuchs Andrea. *A Szolyvai Emlékpark kibővített névlistája. A II. világháború és a sztálinizmus áldozatainak gránitlapokra vésett nevei: internált civilek, elesett, meghalt katonák, munkaszolgálatosok és politikai elítéltek.* Bővített, második kiadás. Intermix Kiadó – Szolyvai Emlékparkbizottság, Ungvár–Budapest, 2026.

Összeállította: Dupka György

SZERZŐINK

DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszabökény–Budapest)
CSONTOS MÁRTA – 1951 (Szeged)
FINTA ÉVA – 1954 (Beregszász–Sárospatak)
KOPRIVA NIKOLETT – 1996 (Munkács–Sepsiszentgyörgy)
KOVÁCS SÁNDOR – 1954 (Eszeny–Budapest)
KULIN ÁGNES – 1989 (Ungvár)
MARCSÁK GERGELY – 1990 (Beregszász)
MÁDI GABRIELLA – 1986 (Nagyszőlős)
NÉMETH PÉTER – 1966 (Gyula)
PÁLFY JULIANNA – 1951 (Ungvár–Budapest)
RATKÓ JÓZSEF (1936–1989)
SZ. KÁRPÁTHY KATA – 1999 (Beregújfalu–Budapest)
UTASSY JÓZSEF (1941–2010)
ZÁN FÁBIÁN BALÁZS – 2005 (Mezővári–Budapest)

Lapszámunkat Kulin Ágnes munkáival illusztráltuk.